

ՀԽՍՀ ՄԱՐԿԱԿԱՆԱԿՆԵՐ

Ռ Ս Դ Բ Կ

II ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻ

35 ԱՄՅԱԿԻ ՇՈՒՐՁԸ

Պ Ե Տ Հ Ր Ա Տ

ՓԱՂԱՔԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ ● 1938

214

ՅԵՄ. ՅԱՐՈՍԼԱՎՍԿԻ

Ռ Ս Դ Բ Կ
II ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻ
35-ԱՄՅԱԿԻ ՇՈՒՐՋԸ
(1903—1938)

Պ Ե Տ Հ Ր Ա Տ
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ • 1938

ЕМ. ЯРОСЛАВСКИЙ
К 35-ЛЕТИЮ П СЪЕЗДА
РСДРП
(1903—1938)

Армгиз—Издательство полит. литературы
Ереван, 1938

ԲԱՆՎՈՐԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԸ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆՈՒՄ XX ԴԱՐԻ ՍԿԶԵՆԵՐԻՆ

Ռուսաստանի սոցիալ-դեմոկրատական բանվորական կուսակցության յերկրորդ համագումարը (Բրյուսել—Լոնդոն, հունիսի 30—ոգոստոսի 23 1903 թ.) բացառիկ մեծ տեղ է դրավում կազմակերպված բանվորական շարժման պատմության մեջ, ռուսական հեղափոխության պատմության մեջ։ II համագումարում 1903 թ. առաջացավ Ռուսաստանի սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցությունը։ Այդ ժամանակաշրջանում Լենինի շուրջը կազմվեց հեղափոխական մարքսիստների այն նշանավոր խումբը, վրը II համագումարի ժամանակից ի վեր սոցիալիզմի պատմության մեջ մտնում է բոլշևիկների անունով։ Այդ փաստն իրենով հավերժացնում էր մի կարևորագույն տարեթիվ կոմունիստական կուսակցության պատմության մեջ, միջազգային հեղափոխական շարժման պատմության մեջ։

Կուսակցության յերկրորդ համագումարը տեղի ունեցավ կապիտալիզմի՝ իր վերջին ստադիային՝ իմպերիալիզմին անցնելու հետևանքով միջազգային բանվորական շարժման զարգացման մեջ տեղի ունեցող բեկման պարագայում, Ռուսաստանում հեղափոխական շարժման գերաճման և ռուսական բանվոր դասակարգը՝ վորպես միջազգային հեղափոխական պրոլետարիատի ավանգարդ փոխարկվելու պարագայում։

Ռուսաստանը՝ մտնելով համաշխարհային իմպերիալիստական տնտեսության սխտեմի մեջ, հասավ բանվորների բարձր համակենտրոնացման՝ խոշոր ձեռնարկություններում։ «Հայտնի յե, որինակ,—գրում էր ընկեր Ստալինը,—վոր 500 հոգուց ամելի բանվոր ունեցող ձեռնարկություններում Ռուսաստանում աշխատում էր բոլոր բանվորների 54%-ը, մինչդեռ այնպիսի զարգացած յերկրում, ինչպես Հյուսիսային Ամերիկան է, համանման

ձեռնարկութիւններում աշխատում եր բոլոր բանվորների ընդամենը 33%-ը¹:

Ռուսաստանում կապիտալիզմը պատմած եր մինչկապիտալիստական հարաբերութիւնների թանձր ցանցով, ճորտատիրութեան մնացորդներով: Բանվոր դասակարգը գտնվում եր կրկնակի ճնշման տակ: Բանվորների աշխատավարձը չափազանց ցածր եր: 1897 թվի հունիսի 3-ի որենքը 11½-ժամյա աշխատանքային օր սահմանելու մասին, վորը հրատարակել եր ցարական կառավարութիւնը գործադուլային շարժման ճնշման ներքո, կապիտալիստները չէին կենսագործում: 1899 թ. յերկրորդ կեսին Յեկրոպայում պայթեց տնտեսական ճգնաժամ, վորը բռնեց նաև Ռուսաստանը, վորտեղ նա ընթացավ առանձնապէս սուր կերպով: Ամբողջ իր ծանրութեամբ ճգնաժամն ընկավ բանվոր դասակարգի վրա: Փակվում եին ձեռնարկութիւններ, աճում եր գործազրկութիւնը, ձեռնարկութիւններում մնացած բանվորների աշխատավարձը նշանակալիորեն կրճատվեց:

90-ական թվականների յերկրորդ կեսի արդյունաբերական վերելքի պայմաններում բանվորների խլած զիջումները կապիտալիստները հետ վերցրին: Ճգնաժամի տարիներին (1900—1903) հեռացվեցին 100 հազարից ավելի բանվորներ: Արդյունաբերութեան մեջ յեղած ճգնաժամին միացան գյուղացիների աղքատութիւնն ու սովը: «Ճգնաժամի դասերը» հողվածում Լենինը գրում եր. «Ռուսաստանում ընդհանրապէս ճգնաժամի ներգործութիւնն անչափ ավելի ուժեղ ե, քան վորևէ մի այլ յերկրում: Արդյունաբերութեան մեջ յեղած կանգնումանը մեզնում միանում ե գյուղացիների սովահարութիւնը: Գործադուլի բանվորներին քաղաքներից վտարում են գյուղերը, իսկ ո՞ւր պետք ե վտարեն գործադուլի գյուղացիներին: Բանվորներին վտարելով՝ ուղղում են քաղաքները մաքրել անհանգիստ ժողովրդից, սակայն, կարող ե պատահել, վոր այդ վտարվածներին հաջողվի՞ գյուղացիների գոնե մի մասին արթնացնել նրանց դարավոր հնազանդութիւնից և վեր հանել նրանց՝ դնելու վոչ միայն լոկ խնդիրներ, այլև պահանջներ: Բանվորներին ու գյուղացիներին այժմ մերձեցնում ե վոչ միայն գործազրկութիւնն ու սովը, այլև վոստիկանական այն ճնշումը, վորը բանվորներից խլում ե միավորվելու և պաշտպանվելու հնարավորութիւնը, գյուղացիներից խլում ե նույնիսկ

բարյացակամ զոհաբերողների կողմից նրանց ցույց տրված ոգնութիւնը: Վոստիկանական ծանր թաթը հարյուր անգամ ավելի ծանր ե դառնում միլիոնավոր ժողովրդի համար, վորը կորցրել ե ապրելու բոլոր միջոցները»²:

Տնտեսական գործադուլներից բանվորներն անցնում եին քաղաքական գործադուլների, վորոնք իրենց հերթին վերածում եին մասսայական քաղաքական ցույցերի: XX դարի սկզբին բանվորական շարժումը ամենաբարձր աստիճանի յե բարձրանում: 1900 թ. մայիսի 1-ին Ուարկովի 10 հազար բանվորները ցույցի դուրս յեկան՝ 8-ժամյա բանվորական օր և քաղաքական ազատութիւն հեղափոխական լոզունգներով: 1901 թ. Անդրկովկասում՝ Թիֆլիսի միջանի հազար բանվորներ ընկեր Ստալինի ղեկավարութեամբ մարտականորեն նչեցին մայիսմեկյան տոնը: Ուրուխովի գործարանի բանվորների մայիսմեկյան գործադուլը Պետերբուրգում՝ 1901 թ. վերածվեց զինված ընդհարման՝ վոստիկանութեան և ժանդարմների հետ: 1901—1902 թվականները նշվում են յերկրում քաղաքական ցույցերի աճումով: Ուրուխովյան հերոսական յերեքօրյա պաշտպանութեան կապակցութեամբ Լենինը յեզրակացութիւն ե անում փողոցային զինված կռիւի, զինված ապստամբութեան մասին: Նա ծաղրում ե այն ուղորտունիստների «բուրժուական գիտնականութեան հնոտին», վորոնք ջանում եին Մոսկուի հայացքները կեղծելու միջոցով ապացուցել փողոցային զինված կռիւի անհնարնութիւնը: «Փողոցային կռիւը հնարավոր ե, — գրում եր Լենինը, — անհուսալի յե վոչ թե մարտիկների վիճակը, այլ կառավարութեան վիճակը, յեթե նրան հարկ լինի գործ ունենալու վոչ միայն մեկ գործարանի բնակչութեան հետ»²:

1902 թ. մարտի 3-ին ընկեր Ստալինը կազմակերպեց Բաթումի բանվորների 6-հազարանոց մի ցույց, վորը վերջացավ զինված ընդհարումով ժանդարմների և վոստիկանութեան հետ: Ընկեր Ստալինի կազմակերպած Բաթումի ցույցը թափահարեց Անդրկովկասի և Ռուսաստանի հարավի բանվորներին ու գյուղացիներին: 1902 թ. նոյեմբերին տեղի ունեցան խոշոր գործադուլներ և մասսայական քաղաքական ժողով, վորին մասնակցում եին Դոնի Ռոստովի 30 հազար բանվորներ:

¹ Ստալին, Լենինից մի հարցերը, հայ. հրատ., Էջ 35:

² Լենին, Ճգնաժամի դասերը, Յերկ., հ. IV, Էջ 107:

² Լենին, Նոր մարտադաշտ, Յերկ., հ. IV, Էջ 117:

Բաթումի և Ռոստովի 1902 թ. ցույցերն ակնառու կերպով ցույց տվին, Վոր Ռուսաստանի բանվոր դասակարգն աճել է վորպես մի հզոր հեղափոխական ուժ: Լենինը Բաթումի և Ռոստովի գործադուլներում ու ցույցերում տեսնում էր ապստամբության նախաբանը:

«Այո, ապստամբություններ: Վորքան էլ վոր հեռու յեր «խակալան» ապստամբությունից այդ, ըստ յերևութին, գործադուլային շարժման սկիզբը հեռու դավառական մի քաղաքում, սակայն այդ գործադուլային շարժման շարունակությունը և նրա վերջն ակամա հենց ապստամբության միտք է հղացնում»:

Մայիամեկյան ցույցեր հետագա, 1903 թվին տեղի եյին ունենում Ռուսաստանի 63 քաղաքներում: 1903 թ. ամառը ծավալվեցին բանվորների ընդհանուր գործադուլներ Ռուսաստանի հարավում, Անդրկովկասում—Թիֆլիսում, Բաքում, Բաթումում և Ուկրաինայի բանվորական կենտրոններում—Կիևում, Յեկատերինոսլավում, Ուդեսայում և ուրիշ քաղաքներում: Այդ մասսայական քաղաքական գործադուլներին ու ցույցերին մասնակցում էր ավելի քան 200 հազար բանվոր:

Բանվոր դասակարգի քաղաքական յեղույթներն ազդեցություն թողին գյուղացիության մեջ յեղած հեղափոխական շարժման վրա: Յեկոպական Ռուսաստանում 1902 թ. յեղել է 340 դյուղացիական յեղույթ ընդդեմ կալվածատերերի և ցարական իշխանության: Առանձնապես գյուղացիական շարժումները ծավալվեցին Ուկրաինայում՝ Խարկովի և Պոլտավայի նահանգներում և Վրաստանում, վորտեղ անմիջականորեն յերևում էր բանվորական գործադուլների, ցույցերի ազդեցությունն ու հեղափոխական սոցիալ-դեմոկրատների ակտիվ աշխատանքը: Աշխուժացումը յերկրի ուրդիցիոն տարրերի միջև—ուսանողության հեղափոխական յեղույթները, զեմստոյական գործիչների յեղույթները և այլն—նույնպես բանվոր դասակարգի հեղափոխական կովի արդյունքն էր:

Պետք էր պաշտպանել և ամրացնել բանվորական շարժման ինքնաբերականությունը: Այդ կարող էր անել բանվոր դասակարգի մարտական հեղափոխական կուսակցությունը միայն: Սակայն բանվոր դասակարգը XX դարի սկզբին զեռուս միասնական ծրագրով, տակտիկական պարզ ղեկավարությամբ, կազմակերպական

պարզորոշ սկզբունքներով կուսակցություն չուներ: Ինչպես հայտնի յե, 1898 թ. մարտին կայացած ՌՄԴԿ I համագումարը չստեղծեց և չէր էլ կարող ստեղծել այդպիսի կուսակցություն: Սոցիալ-դեմոկրատական շարժումը մասնատված էր, ընթանում էր ինքնահոսով, այնտեղ տիրում էր տնայնագործականությունը: Տեղական կազմակերպությունները տեղ-տեղ դրավվել եյին պրոլետարական քաղաքականության և պրոլետարական կուսակցության թշնամիների, այսպես կոչված՝ եկոնոմիստների կողմից:

1900 թ. փետրվարի 11-ին վերջանում էր Լենինի սիբիրյան աքսորի ժամկետը: Յերբ նա թողեց աքսորը, նա ուներ հեղափոխական մարքսիզմի անսասան հիմունքների վրա պրոլետարական կուսակցություն ստեղծելու համար մղվող պայքարի մշակված կոնկրետ պլան: Այդ նպատակին հասնելու համար Լենինը կարևորագույն միջոցը համարում էր համառուսական քաղաքական լրագրի կազմակերպումը: Լենինը համառ աշխատանք սկսեց այդպիսի լրագրի ստեղծելու համար:

1900 թ. դեկտեմբերին լույս տեսավ «Искра»-յի առաջին համարը: «Искра»-յի («Իսկրա»-յի) խմբագրության մեջ մտնում եյին. Լենինը, Պլեխանովը, Մարտովը, Պոտրեսովը, Ալեքսևիչը և Զատուլիչը: «Искра»-յի հետ միաժամանակ լույս էր տեսնում նաև «Заря» ժուռնալը, խմբագրության նույն կազմով, ինչ կազմ վոր ուներ «Искра»-ն:

Լենինը «Искра»-յի կազմակերպիչը, ստեղծիչն ու հոդին էր. Լենինը վարում էր «Искра»-յի նամակագրությունը Ռուսաստանի սեղանի կազմակերպությունների հետ: Բանվոր դասակարգի կուսակցության ծրագրի, ստրատեգիայի, տակտիկայի ու կազմակերպության վոչ մի հարց չկա, վորին Լենինը պատասխան չտար «Искра»-յում և «Заря»-յում զետեղված իր կազմաթիվ հոդվածներում, «Ի՞նչ անել» նշանավոր դրքում և «Искра»-յի ժամանակաշրջանի իր մյուս աշխատություններում:

ԼԵՆԻՆՅԱՆ «ИСКРА»-ՅԻ ՊԱՅՔԱՐԸ ՀԱՆՈՒՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅԱՆ

Լենինյան «Искра»-ն իրեն խնդիր էր դրել ստեղծել բանվոր դասակարգի կուսակցություն: Դրա համար էր նախապատրաստվում ՌՄԴԿ II համագումարը: Սակայն այդ համագումարի դու-

1 Լենին, Նոր դեպքեր և հին հարցեր, Յերկ. հ. V, էջ 208:

մարման համար հարկավոր եր ջախջախել ուղորտունիստներին, ստեղծել հեղափոխական սոցիալ-դեմոկրատական կազմակերպություններ, տեղերում, Ռուսաստանում, կռել սոցիալ-դեմոկրատիայի զաղափարական և կազմակերպական միասնություն: Ահա թե ինչու Լենինը «Искра»-յում ամենից առաջ խնդիր դրեց «նախքան միանալը, և միանալու համար, մենք սկզբից պետք է վճռական կերպով և վորոշակիորեն սահմանադրավենք»¹:

Ռուսական բուրժուազիայի վախճանում եր բանվոր դասակարգի հեղափոխական շարժումից. նա վախճանում եր՝ յերկրում բանվոր դասակարգի կողմից գյուղացիական շարժումը դեկավարելու քաղաքական ներգործությունից: Ռուսական և միջազգային բուրժուազիայի համար մեծ վտանգ եր ներկայացնում հեղափոխական սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցության առաջնալը Ռուսաստանում, մի այնպիսի կուսակցության, վորն ընդունակ կլինի բանվոր դասակարգին դաստիարակելու վորպես ժողովրդական հեղափոխության առաջնորդի: Ուղորտունիստական տարբեր հոսանքները բանվոր դասակարգի մեջ բուրժուազիայի դործակալությունն եյին հանդիսանում, բուրժուական անբարոյականությունն եյին մտցնում բավորական շարժման մեջ: Բանվոր դասակարգի կազմավորվող կուսակցության համար լրջագույն վտանգ եր ուղորտունիստական հոսանքը ՌՄԴԻ մեջ, այն ե՝ եկոնոմիզմը:

Պետք եր ամենից առաջ սահմանադրավել եկոնոմիզմից—միջազգային ուղորտունիզմի այդ ռուսական տարատեսակությունից: 1899 թ. գերմանական ուղորտունիստ Բերնշտայնը լույս ընծայեց «Սոցիալիզմի նախադրյալներ» իր գիրքը, վորի մեջ պատերազմ հայտարարեց հեղափոխական մարքսիզմին. այդ նույն ժամանակ Ֆրանսական սոցիալիստ Միլյերանը մտավ Ֆրանսիայի բուրժուական կառավարության մեջ, մի կառավարություն, վորը գնդակահարում եր բանվոր-դործադուլավորներին: Լենինյան «Искра»-ն վեր բաժրացրեց պայքարի դրոշմ ընդդեմ միջազգային ուղորտունիզմի, հանուն հեղափոխական մարքսիզմի:

Լենինը գրում եր. «Իրոք վոչ վորի համար դադարեց չե, վոր ժամանակակից միջազգային սոցիալ-դեմոկրատիայի մեջ յերկու ուղղություն ե գոյացել, վորոնց միջև կռիվը մերթ թորոքվում և բռնկվում ե վառ բոցով, մերթ հանդարտվում ու մարմրում

«դինազազարի» ազդու «բանաձևերի» մոխրի տակ: Ինչումն և կայանում «նոր» ուղղությունը, վորը «քննադատորեն» և վերաբերվում «հին, դեմատիկ» մարքսիզմին, այդ բախականաչավ վորոշակիությունը ասաց Բերնշտայնը և ցույց տվեց Միլյեն-րանը»¹:

Պայքար մղելով մարքսիստական թեորիայի անարատության համար, մերկացնելով ռեվոլյուցիոնիստներին և նրանց ռուսական տարատեսակությունը—եկոնոմիստներին, Լենինը սովորեցնում եր. «Առանց հեղափոխական թեորիայի չի կարող հեղափոխական շարժում լինել», «առաջավոր մարտիկի դերը կարող ե կատարել միայն այն կուսակցությունը, վորը դեկավարվում ե առաջավոր թեորիայով»: Լենինը սովորեցնում եր, վոր ռուսական սոցիալ-դեմոկրատիայի համար թեորիայի նշանակությունն ուժեղանում ե յերեք հանգամանքով. նախ, նրանով, վոր սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցությունը Ռուսաստանում նոր ե կազմավորվում և իր հաշիվները չի մաքրել ուղորտունիստների հետ, վորոնք ուղում են կուսակցությունը քաշել-պոկել հեղափոխական ուղուց, յերկրորդ, նրանով, վոր սոցիալ-դեմոկրատական շարժումը միջազգային ե իր եյությունը և այդ պատճառով կազմավորվող կուսակցությունը պետք ե պայքար մղի վոչ միայն ազգային, այլև միջազգային ուղորտունիզմի դեմ. յերրորդ, նրանով, վոր ռուսական սոցիալ-դեմոկրատիայի ազգային խնդիրներն այնպիսիք են, ինչպիսիք չեն ծառացել աշխարհում վոչ մի սոցիալիստական կուսակցության առաջ: «Այդ խնդրի իրականացումը, վոչ միայն յեվրոպական, այլ նաև (կարող ենք մենք այժմ ասել) ասիական ռեակցիայի ամենահզոր նեցուկի խորտակումը ռուսական պրոլետարիատին կդարձներ միջազգային հեղափոխական պրոլետարիատի ավանդարդ»²:

Լենինը մերկացնում ե ուղորտունիստների «քննադատության աղատություն» լողունը, վորը քողարկումն ե հանդիսանում նրանց համար, ովքեր դիտավորյալ կերպով աղավաղում ու գոհակացնում են մարքսիզմը: Լենինը սովորեցնում եր, վոր հեղափոխական մարքսիզմի թեորիան, վորպես բանվոր դասակարգի համաշխարհային շարժման ընդհանրացված յեզրակացություն, մտցվում ե բանվորական տարերային շարժման մեջ:

1 Լենին, Ի՞նչ անել, հայ. հրատ., էջ 18—19:

2 Լենին, Ի՞նչ անել, հայ. հրատ., էջ 46:

1 Լենին, «Искра»-յի խմբագրության հայտարարությունը, Յերեկ, հ. IV, էջ 39—40:

Բանվոր, դասակարգը տարերայնորեն չարժվում է դեպի սոցիալ-լիզմ, բայց սոցիալ-դեմոկրատների խնդիրն այն է, վոր ոգնեն բանվորներին յուրացնելու այն թեորիան, վորը փարոսի նման լուսավորում է բանվոր դասակարգի պայքարի ուղին, հեռանկար, ուղղութիւնը և վերջնական հաղթանակի վստահութիւնը և տալիս:

Եկոնոմիստների կողմից արհամարհական վերաբերմունքը դեպի թեորիան հասցրեց զիտակից տարրերի դերի, բանվորական շարժման մեջ կուսակցութեան դերի բացասմանը: Եկոնոմիստները, լինելով հեղափոխական մարքսիզմի թշնամիներ, խոնարհւում էին բանվորական շարժման տարերայնութեան առաջ, նվազեցնում էին կուսակցութեան դերը և դրանով իսկ նպաստում էին բուրժուական իդեոլոգիայի ազդեցութեան ու ժեղացմանը պրոլետարիատի վրա:

Եկոնոմիստները նվաստացնում էին սոցիալ-դեմոկրատիայի քաղաքական խնդիրները: Նրանք քարոզում էին տրեդ-յունիոնիստական, բուրժուական քաղաքականութիւն, բանվոր դասակարգի խնդիրները սահմանափակում էին տիրող դասակարգերից զիջումներ աղերսելով, բավարար համարելով աշխատանքային որվա որենսդրական սահմանափակումը ցարական կառավարութեան կողմից: Եկոնոմիստները քարոզում էին միայն Ֆարբիկային մերկացումներ, խանդարում էին հեղափոխական մարքսիստներին դաստիարակելու բանվոր դասակարգին՝ վոքսես առաջավոր մարտիկի ընդդէմ ցարական ինքնակալութեան: Լենինը «Искра»-յում, «Ի՞նչ անել» գրքում մերկացրեց եկոնոմիստներին, գրում էր, թե հեղափոխական սոցիալ-դեմոկրատներին պետք է վոչ միայն Ֆարբիկային, այլև համաժողովրդական մերկացումներ: Լենինը բանվոր դասակարգին դաստիարակում էր վորպես ժողովրդական հեղափոխութեան առաջնորդի, ի դեմս սոցիալ-դեմոկրատի դաստիարակում էր վոչ թե տրեդ-յունիոնի քարոտուղաբի, այլ ժողովրդական տրիբունի, վորը կարողանա աքճաղանդել համայնականութեան ու ճնշման բոլոր դեպքերին, ինչ դասակարգերի կամ բնակչութեան խավերի ել այդ վերաբերելու լինի:

Լենինը «Ի՞նչ անել» գրքում գրել է. «Դասակարգային քաղաքական զիտակցութիւնը բանվորի համար կարող է բերվել միայն դրսից, այսինքն տնտեսական պայքարից դուրս, բանվորները և տերերի հարաբերութիւնների վոլորտից դուրս: Այն բնագավառը, վորից և միայն կարելի յէ քաղել այդ զիտու-

թիւնը, բոլոր դասակարգերի և խավերի՝ դեպի պետութիւնն ու կառավարութիւնն ունեցած վերաբերմունքի բնագավառն է, բոլոր դասակարգերի փոխհարաբերութիւնների բնագավառը: Ուստի այն հարցին, թե ի՞նչ անենք, վորպեսզի բանվորները քաղաքական զիտութիւն ձեռք բերեն,—չի կարելի տալ միմիայն այն պատասխանը, վորով մեծ մասամբ բավականանում են պրակտիկները, ել չենք խոսում այն պրակտիկների մասին, վորոնք հակված են դեպի եկոնոմիզմը, այն է՝ այս պատասխանը. «գնալ բանվորների մոտ»: Բանվորներին քաղաքական զիտութիւն տալու համար սոցիալ-դեմոկրատները պետք է գնան բնակչութեան բոլոր դասակարգերի մեջ, պետք է ամեն կողմ ուղարկեն իրենց բանակի ջոկատները»¹:

Պրոլետարիատի քաղաքական խնդիրների նվաստացումը եկոնոմիստների մոտ սերտորեն կապված էր սոցիալ-դեմոկրատիայի կազմակերպական խնդիրների նվաստացման հետ:

Եկոնոմիստները պաշտպանում, սկզբունքի աստիճանի էյին բարձրացնում տնայնագործականութիւնը, մասնատվածութիւնը, տեղայնութիւնը: Լենինյան «Искра»-ն իրեն խնդիր էր դրել ստեղծել մարտական կենտրոնական կուսակցութիւն, կոնսպիրատիվ կուսակցական կազմակերպութիւն, վորը կազմված լինի պրոֆեսիոնալ հեղափոխականներից, վորը կարողանա միավորել և ղեկավարել բանվոր դասակարգի և նրա բոլոր կազմակերպութիւնների պայքարը: «Տվե՛ք մեզ,—գրում էր Լենինը,—հեղափոխականների կազմակերպութիւն—և մենք շուտ կտանք միաստանը»:

Մասսաներին ընդդէմ ցարիզմի, ընդդէմ կալվածատերերի ու կապիտալիստների պայքարի տանելու ընդունակ նոր տիպի կուսակցութիւն ստեղծելու գործում մեծ նշանակութիւն ունեւր Լենինի «Ի՞նչ անել» գիրքը և մի քիչ ավելի ուշ Անդրկովկասում լույս տեսած, «Ի՞նչ անել» գրքին արձագանգած՝ ընկեր Ստալինի «Անցողակի կուսակցական տարածայնութիւնների մասին» բրոշյուրը: Բոլշևիզմի հիմնադիրների այս յերկու աշխատութիւնները նպաստեցին նշանակալիորեն լիկվիդացիայի յենթարկելու «տարւնթացութեան, քայքայման, տատանման ժամանակաշրջանը», վորը Լենինն անվանում էր նաև պատանկական ժամանակաշրջան: Պայքարի կրակում հասունանում էր բանվոր-

1 Լենին, Ի՞նչ անել, հայ. հրատ., էջ 111:

րական շարժումը, դաստիարակվում եր հեղափոխական բանվորների, մասսաների առաջնորդների, պրոլետարական պրոֆեսիոնալ հեղափոխականների առաջավոր խավը:

Պրոֆեսիոնալ հեղափոխականը նա յե, ով ամբողջ կյանքը տալիս է հեղափոխության գործին, ով հեղափոխությունը դարձնում է իր պրոֆեսիան: Պրոֆեսիոնալ հեղափոխականների առաջնորդներն եյին Լենինն ու Ստալինը: Խոշոր պրոֆեսիոնալ հեղափոխականներ եյին մեր կուսակցությունը կառուցողները, Լենինի ու Ստալինի զինակիցներ—Յա. Մ. Սվերդլովը, Ինտոկենտի Դուբրովինսկին, Վիկտոր Կուռնատովսկին, Վլադիմիր Կեցկովսկին, Ալեքսանդր Ծուրուկին, Ս. Մ. Կիրովը, Վ. Վ. Կուլբիշևը, Ֆ. Ե. Ջերժինսկին, Իվան Բարուչկինը և կուսակցության գործի համար, կոմունիզմի գործի համար ուրիշ շատ անվահեր մարտնչողներ:

Ստեղծելով նոր տիպի կուսակցություն, վորի կորիզը հանդիսանում էյին պրոֆեսիոնալ հեղափոխականները, Լենինը գրում էր, վոր նոր վերահաս ժամանակաշրջանը կտանի «դեպի մարտնչող մարքսիզմի ամրացում... վոր ոպորտունիստների արիերադղին «հերթափոխի» կզա ամենահեղափոխական դասակարգի իրոք առաջավոր ջոկատը»¹:

Լենինը «Искра»-յում, «Ի՞նչ անել» գրքում գաղափարապես գլխովին ջախջախեց եկոնոմիստներին:

«Հին «Искра»-յի սլոյքերը և «պոչականության» թեորիայի փայլուն քննադատությունը, վոր տրված է Լենինի «Ի՞նչ անել» բրոշյուրում, վո՛չ միայն ջախջախեցին այսպես կոչված «եկոնոմիզմը», այլև ուսական բանվոր դասակարգի իսկապես հեղափոխական շարժման թեորիական հիմունքներն ել ստեղծեցին»², — մատնանշում էր հետագայում ընկեր Ստալինը:

Բանվորների և գյուղացիների իսկական հեղափոխական մասսայական շարժման աճման հետ մեկտեղ աշխուժացում սկսվեց նարոդնիկական ինտելիգենցիայի միջև և հասցրեց քաղաքական կրախ կրած տեռորիզմի աշխուժացմանը: 1901 թ. ջախջախված նարոդնիկական խմբակների գանաղան բեկորների վրա առաջանում է սոցիալիստ-հեղափոխականների մանր-բուրժուական կուսակցությունը: Լենինն իր քննադատության ամբողջ սրբությունն ուղ-

ղում է եսերական տեռորիզմի դեմ, վորը նարոդնիկներին՝ պատմություն անող «հերոսներին» և հեղափոխություն մեջ սրատալի մասնակցություն ունեցող «ամբոխին» մասին խղճուկ ու քաղաքականապես վնասակար թեորիայի արտահայտությունն էր: «Մենք կարծում ենք,—գրում էր Լենինը,—մի ամբողջ հարյուրյակ ցարասպաններ չեյին կարողանա կատարել այդպիսի դրդուիչ ու դաստիարակիչ ներգործություն, ինչպես տասնյակ-հազարավոր բանվոր ժողովրդի մի մասնակցությունն այնպիսի ժողովներում, վորոնք քննարկում են նրանց կենսական շահերը և քաղաքականության կապն այդ շահերի հետ,—ինչպես մասնակցությունը մի սլոյքարում, վորը իսկապես վեր է հանում պրոլետարիատի նորանոր «ձեռք չտված» խավերը դեպի ե՛լ ավելի գիտակից կյանք, դեպի ե՛լ ավելի լայն հեղափոխական սլոյքար»³:

Առավել ևս վտանգավոր էյին այդ մոմենտում տեղ-տեղ—Սարատովում և Ուրալում—սոցիալ-դեմոկրատների և սոցիալիստ-հեղափոխականների միավորված կազմակերպություններ ստեղծելու փորձերը: Հեղափոխական մարքսիզմի և ուսոպիական նարոդնիկական սոցիալիզմի սկզբունքները միավորելու այդպիսի փորձեր անում էյին մանր-բուրժուական տարրերը, վորոնք չեյին կարող հասկանալ և չեյին հասկանում այն խորագույն սկզբունքային տարբերությունը, վորը բաժանում է մարքսիզմը նարոդնիկության վերջնամնացներից՝ բուրժուական հեղափոխականներից, եսերներից: Այդպիսի անսկզբունքային միավորում անցկացնողներից մեկն էր Ռիկովը Սարատովում, վորը հետագայում դարձավ կուսակցության մեջ հակահեղափոխական աջ թեքման կազմակերպիչ, իսկ ծավալուն սոցիալիստական հարձակման ժամանակաշրջանում—ժողովրդի թշնամի, Փաշիզմի ծախվող գործակալ:

Ամենևին պատահական չէ, վոր եկոնոմիստներն ու բուրժուականները նույնպես սկսեցին զրավվել տեռորով: Լենինն ընդգծեց, վոր եկոնոմիստների և եսերների միջև կա ներքին կապ—թե՛ սրանք և թե՛ նրանք խոնարհում են շարժման տարերայնությունն առաջ: «Եկոնոմիստներն ու տեռորիստները խոնարհվում են տարերային հոսանքի տարբեր բևեռների առաջ. եկոնոմիստները—«գուտ բանվորական շարժման» տարերայնությունն առաջ,

¹ Լենին, Ի՞նչ անել, հայ. հրատ., էջ 292:

² Ստալին, Լենինիզմի հարցերը, հայ. հրատ., էջ 27:

³ Լենին, Նոր դեպքեր և հին հարցեր, Յերկ. հ. V, էջ 208:

«Искра»-յի հաղթութիւնից հետո համագումարը չափազանց անհրաժեշտ էր:

Ստեղծվեց Կազմակերպական կոմիտե՝ կուսակցութեան յերկրորդ համագումարը հրապարակելու համար:

«Искра»-ն, նրա կազմակերպական պլանը մեծ հաղթանակ տարան: Ընկեր Ստալինը գրում էր. «Այդ պլանի հաղթութիւնը հիմք դրեց այն միաձուլլ ու կոմիւնիստական կուսակցութեան, վրի համասարը աշխարհը չդիտե»¹:

ՏԱՐԱԶԱՅՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԾՐԱԳՐԱՅԻՆ ՀԱՐՑԵՐԻ ՇՈՒՐՁԸ «ИСКРА»-ՅԻ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՆԵՐՍՈՒՄ

Արդեն 1901 թ. ամառը Լենինի և «Искра»-յի խմբագրութեան մյուս անդամների միջև լուրջ տարաձայնութիւններ հայտարարվեցին դեպի լիբերալ բուրժուազիան ունեցած վերաբերմունքի առթիւ: Լենինը մերկացնում էր լիբերալ դարձած նախկին լեզալ մարքսիստի, բուրժուական «Освобождение» որդանի խմբագիր Պ. Ստրուվեյի ստորադարձութիւնը ցարիզմի առաջ: Ստրուվեն առաջադրեց ռեֆորմիստական «Իրաւունք և իշխանական զեմստովո» լոզունգը և այն հակադրեց «Կորչի' ինքնակալութիւնը» հեղափոխական լոզունգին: Լենինը Ստրուվեյի դեմ գրեց «Զեմստովոյի հալածիչները և լիբերալիզմի Հաննիբալները» հոդվածը, վրտեղ մերկացնում էր ռուսական լիբերալիզմի վախկոտութիւնն ու փտածութիւնը:

Պլեխանովն ու Ակսելրոդը հանդես յեկան Լենինի հոդվածի դեմ, խորհուրդ տալով նրան լիբերալի խաթրին չդիպչել: Այս վեճերի մեջ են գտնվում լիբերալ բուրժուազիայի հանդեպ ունենալիք վերաբերմունքի ապագա յերկու՝ բոլշևիկյան ու մենշևիկյան տակտիկաների արմատները:

Հիշեցնենք, վր դեպի արտասահման կատարած դեռևս իր առաջին ուղևորութեան ժամանակ (1895 թ.) Լենինը ռուսական սոցիալ-դեմոկրատիայի մեջ բաղխվեց լիբերալների տարբեր գնահատման հետ: Պլեխանովը նրան ասում էր. «Դուք չընում եք դեպի լիբերալները ձեր մեջքը, իսկ մենք՝ մեր դեմքը»:

1902 թ. հունվարին «Искра»-յի խմբագրութեան մեջ սկսվե-

¹ Ստալին, Լենինի մասին, հայ. հրատ., էջ 8, 1936:

ցին խոշոր տարաձայնութիւններ ծրագրային հարցերի շուրջը:

Կուսակցութեան ծրագրի վրա Լենինն սկսել էր աշխատել, ինչպես հայտնի յե, 90-ական թվականների կեսերից: Ծրագրի նախագիծը Լենինը կազմել էր դեռևս բանտում, «նախնական կալանքի տանը», Պետերբուրգում: Յերբ «Искра»-յի խմբագրութեան մեջ սկսվեց ծրագրի քննարկումը, պլեխանովյան «Освобождение труда» խմբի մասնակիցներից կազմված խմբագրութեան մեծամասնութիւնը պաշտպանեց Պլեխանովին, և քննարկութեան հիմքում դրվեց 1901 թ. վերջին նրա կազմած ծրագրի նախագիծը: Պլեխանովն սպառնում էր պառակտումով, յեթե հիմքում դրվեր 1902 թ. սկզբին Լենինի ներկայացրած ծրագրի նախագիծը: Յերկու նախագիծերը համաձայնեցնելու բոլոր փորձերն ինքնասիրահար Պլեխանովի դիմադրութեանն էյին հանդիպում:

Լենինը տեսնում էր պլեխանովյան նախագիծի հակայական սկզբունքային թերութիւնները: Նա հասկանում էր ծրագրի «ակադեմիական» պլեխանովյան նախագիծի ամբողջ անհամապատասխանութիւնը Մարքսի հեղափոխական ուսմունքի վրդուն և ռուսական հեղափոխական բանվոր դասակարգի պայքարի պայմաններին: Նա ծրագրի Պլեխանովի նախագիծին հակադրում էր իր նախագիծը: Ծրագրի պլեխանովյան նախագիծ նրա քննադատութիւնը ուժի ու նշանակութեան տեսակետից կարող է հավասարվել թերևս միայն Մարքսի ու Ենգելսի տված՝ 1875 թ. գերմանական սոցիալ-դեմոկրատիայի Գոթայի ծրագրի քննադատութեանը:

Պլեխանովյան սխալների նշանակութիւնը գնահատելու համար բավական է հիշեցնել, վր ծրագրի յերկրորդ նախագիծում վրջինչ չեր ասված մարքսիզմի այնպիսի կարևորագույն պահանջի մասին, ինչպիսին է պրոլետարիատի դիկտատուրան: «Ի դեպ: Նախագիծում բաց է թողած պրոլետարիատի դիկտատուրայի վրա մատնանչելը»-գրում էր Լենինը: Նա պնդում էր, վր մտցվի հեղափոխական մարքսիզմի հիմնական ծրագրային այս պահանջը. «Պրոլետարիատի դիկտատուրայի անհրաժեշտութիւնն ընդունելը ամենատարած և անխզելի կերպով կապված է «Կոմունիստական Մանիֆեստի» այն դրույթի հետ, թե միմիայն պրոլետարիատն է միակ իսկապես հեղափոխական դասակարգը»¹:

Լենին, Գիտությունների Պլեխանովի ծրագրի յերկրորդ նախագիծի աթիվ, Յերկ., հ. V, էջ 29:

Յեմ. Յարաւալակի-2

Լենինը սուր քննադատութեան յենթարկեց կապիտալիզմի զարգացման ընթացքի պլեխանովյան շարադրանքը: Պլեխանովը, մի կողմից, նշանակալից չափով հարթում էր կապիտալիզմի զարգացման դրական տենդենցները, իսկ, մյուս կողմից, կոծկում էր Ռուսաստանում կապիտալիզմի այդ զարգացման առանձնահատկութիւնները: Դրա համար ել Լենինն անընդունելի յեր համարում պլեխանովյան ծրագրի ամբողջ տիպը: Լենինը համարում էր այդ նախադիժը վոչ թե գործնականորեն պայքարող կուսակցութեան ծրագիր, այլ, ավելի շուտ՝ ծրագիր առաջին կուրսի ուսանողների համար, «վորտեղ խոսում են առհասարակ կապիտալիզմի մասին, բայց դեռ վոչ ուսանական կապիտալիզմի մասին»¹:

Լենինը պահանջում էր, վորպեսզի կուսակցութեան ծրագիրը տար ուսանական կապիտալիզմի հարցի միանգամայն կոնկրետ դիրքորոշում: «Այդ վոչ թե հեղափոխական կուսակցութեան լեզու չէ, այլ «Русские Ведомости»-յի լեզու չէ: Այդ վոչ թե սոցիալիստական քարոզի տեղմին է, այլ վիճակագրական ժողովածուի տեղմին»², — գրում էր Լենինը:

Պլեխանովի յերկրորդ նախագծի մասին տված կարծիքում Վլադիմիր Իլյիչը միապատկեր իր թեորոշական և քաղաքական առարկութիւնները, հանգեցնելով նրանց չորս սկզբունքային կետի: Պետք է Լենինի այդ առարկութիւնները բերել ամբողջովին, վորովհետեւ նրանք ավելի պարզորեն և լիովին են բացահայտում Պլեխանովի սխալ հայացքների մենչեւիկյան ելութիւնը, ցույց են տալիս, վոր բանը Պլեխանովի առանձին սխալները չեն, այլ հայացքների այն սխտեմը, վորոնք ավելի ու ավելի յեն սկսում դրսևորել նրա ոպորտունիստական ելութիւնը:

«Ամբողջ նախագիծը թափանցված է չորս հիմնական թերութիւններով, վորոնք, իմ կարծիքով, դարձնում են այն միանգամայն անընդունելի»:

1) Կապիտալիզմի բնութագրութեանը վերաբերող կարևորագույն բաժնի ձևակերպման իր յեղանակով այդ նախագիծը տալիս է վոչ թե միանգամայն վորոշակի կապիտալիզմի միանգամայն ունալ արտահայտութիւնների դեմ կոպտ պրոլետարիատի ծրագիր:

¹ Լենին, Դիտողութիւններ Պլեխանովի ծրագրի յերկրորդ նախագծի առթիւ, Յերկ., 4. V, էջ 18:

² Նույն տեղում, էջ 23:

գիր, այլ առհասարակ կապիտալիզմին նվիրված անտեսական դասագրքի ծրագիր:

2) Առանձնապէս անպետք է ծրագրել ուսանական պրոլետարիատի կուսակցութեան համար, վորովհետեւ ուսանական կապիտալիզմի եվոլուցիան, ուսանական կապիտալիզմի միջոցով առաջացած հակասութիւններն ու հասարակական թշվառութիւններն համարյա միանգամայն անտես են առնված և մթադնված են չնորհիվ կապիտալիզմի առհասարակ բնութագրելու միևնույն սխտեմի: Ռուսական պրոլետարիատի կուսակցութիւնը պետք է իր ծրագրում ամենաանբերկիտ կերպով շարադրի իր մեղադրանքը ուսանական կապիտալիզմին, իր կովի հայտարարումը ուսանական կապիտալիզմին: Այդ անհրաժեշտ է մանավանդ այն պատճառով, վոր ուսանական ծրագրին այդ տեսակետից չի կարող յեվրոպական ծրագրերի հետ միակերպ լինել: Այդ վերջինները խոսում են կապիտալիզմի և բուրժուական հասարակութեան մասին, առանց մատնանշելու, վոր այդ հակացողութիւնները կիրառելի չեն թե՛ Ալստրիայի, թե՛ Գերմանիայի վերաբերմամբ և այլն, վորովհետեւ այդ ինքնըստինքյան հասկանալի չէ: Ռուսաստանի վերաբերմամբ այդ բանը չի կարելի յենթագրել:

Իսկ ոճիքն աղատել նրանով, վոր կապիտալիզմն «իր զարգացած ձևով» առհասարակ աչքի չէ ընկնում այսօրն հատկութիւններով, — իսկ Ռուսաստանում կապիտալիզմը «գերիշխող է դառնում», կնշնակի խուսափել այն կոնկրետ մեղադրանքից և պատերազմի հայտարարումից, վորն ամենից ավելի կարևոր է գործնականորեն կովող կուսակցութեան համար:

Այդ պատճառով նախագիծը չի հասնում ծրագրի գլխավոր նպատակներից մեկին, այն է՝ ուսանական կապիտալիզմի բոլոր զանազանակերպ արտահայտութիւնների առթիւ կուսակցութեանը դիրեկտիվ տալ նրա ամենորայ պրոպագանդայի ու ագիտացիայի համար:

3) Նախագիծում միջանի կարևորագույն կետերի տրված են այնպիսի սխալ ձևակերպում, վորն անխուսափելիորեն կառաջացնի մի շարք ամենավտանգավոր թյուրիմացութիւններ և մեղ համար կըժվարացնի մեր թեորոշական կովին ու պրոպագանդան: Այսպէս, որինակ, խոշոր արտադրութեան աճումը սահմանափակված է միմիայն «արդյունաբերական» ձեռնարկութիւններով: Գյուղատնտեսական կապիտալիզմի եվոլուցիան չգիտես սովորարկված է, թե բոլորովին անտես առնված: Այնուհետեւ, «պրո-

լետարիատի դիկտատուրայի» տեղը դրավեց «հեղափոխությունը, վոր պիտի կատարի այն պրոլետարիատը, վորը պաշտպանություն եր գտնում կապիտալիստական շահագործումից տառապող բնակչության այլ խավերի կողմից», և նույնիսկ պրոլետարիատի դասակարգային կռիվի փոխարեն դրված է «աշխատավոր և շահագործվող մասսայի կռիվը»: Այդպիսի ձևակերպումը հակասում է «խնտերնացիոնալի» այն հիմնական սկզբունքին, թե՛ «բանվոր դասակարգի ազատազրուծմը կարող է միմիայն իր՝ բանվոր դասակարգի գործը լինել»: Բացի պրոլետարիատից, «աշխատավոր և շահագործվող մասսայի» մյուս մասը (այսինքն՝ գլխավորապես մանր արտադրողները) միմիայն մնալով և հեղափոխական բուրժուազիայի դեմ մղած իր կռիվում: Հատկապես նա հեղափոխական է միմիայն այն ժամանակ, յերբ նա, «նկատի ունենալով պրոլետարիատի շարքն անցնելը», «կանգնում է պրոլետարիատի տեսակետի վրա» (Կոմունիստական Մանիֆեստ): Իսկ մանր արտադրողների ռեակցիոնությունը նախադեռած բուրժուական չի ստվերակրված, այնպես վոր ը ն դ և ա ն ր ա պ ե ս և ա մ ք ո ղ ջ ա պ ե ս ա ու ծ՝ պրոլետարիատի վերաբերմունքը դեպի «աշխատավոր և շահագործվող մասսան» ճիշտ չի պատկերացված: Որինակ՝ նախադիժն ասում է. «սրվում է նրա (աշխատավոր և շահագործվող մասսայի) կռիվը և ամենից առաջ նրա առաջավոր ներկայացուցչի՝ պրոլետարիատի կռիվը»: Մանր արտադրողների «կռիվ սրումը» արտահայտվում է թե՛ հակասեմիտիզմում, թե՛ ցեղարկումում, թե՛ գյուղացիական միություններում ընդդեմ բատրակների, թե՛ նույնիսկ սոցիալական Ժիրոնզայի կռիվում ընդդեմ Լեռան: Վոր ամբողջ աշխատավոր և շահագործվող մասսայի ներկայացուցիչը պրոլետարիատն է, այդ բանը պետք է արտահայտվի ծրագրում նրանով, վոր մենք մեղադրում ենք կապիտալիզմին մ ա ս ս ա ն և ն ր ի ն աղքատացնելու մեջ (և վոչ թե միայն բանվոր դասակարգին աղքատացնելու մեջ), «աշխատավոր բնակչության ե՛լ ավելի լայն խավերին» (և վոչ բանվոր դասակարգին) գործազուրկ անելու մեջ:

4) Նախադիժն մշտապես չեղվում է ծրագրից բուն իմաստով կոմունարիաների կողմը: Ծրագրերը պետք է տա համառոտ, վոչ մի ավելորդ բառ չպարունակող դրույթներ, թողնելով բացատրությունները կոմենտարիաներին, բրոշյուրներին, ագիտացիային և այլն: Այդ պատճառով ել Ենգելսը միանգամայն արգարացել կերպով մեղադրել է Երֆուրտի ծրագիրն այն բանում, վոր նա

իր յերկարությամբ, մանրամասնությամբ և կրկնություններով չեղվում է կոմենտարիաների կողմը»¹:

Լենինը պայքարում եր Պլեխանովի վոչ պարզ, ճապաղ, «կաուչուկե» ձևակերպումների դեմ, վորոնք զգալի կերպով սողանցեց եյին թողնում ամեն տեսակ ոպորտունիստների համար:

Ծրագրի պլեխանովյան նախադեռած փոխանակ պարզ մատնանումներ անելու՝ կապիտալիզմի որով մանր սեփականատերերի քայքայման ու կործանման մասին, արված եյին հետևյալ վերապահումները. մանր սեփականատերը «ավելի կամ պակաս լրիվ, ավելի կամ պակաս բացահայտ, ավելի կամ պակաս ծանր կախման մեջ է ընկնում կապիտալից»: Այդպիսի ձևակերպումներ, Լենինի կարծիքով, «կարծես թե դիտմամբ եյին ընտրված, վորպեսզի ընթերցողն այնպիսի տպավորություն ստանա, թե իր բնութագրվող պրոցեսը սուր, վորոշակի վազմնով չվերջացող, անհիմանդադին պրոցես է»²:

Լենինը շատ սուր կերպով եր քննադատում պլեխանովյան ձևակերպումները, վորոնք վորոշում եյին պրոլետարիատի և մանր բուրժուազիայի փոխհարաբերությունները: Պլեխանովի մոտ սահմանադառված չեյին պրոլետարիատի հեղափոխականության պատճառները և գյուղացու, տնայնագործի, արհեստավորի հեղափոխականության պատճառները, իսկ այդպիսի սահմանադատումը Լենինը համարում եր խիստ անհրաժեշտ: Անհրաժեշտ եր դատել պրոլետարիատը վորպես ամենահեղափոխական ուժ, վորպես ղեկավարող ուժ հեղափոխական պայքարում: Առանձնացվեց հանձնաժողով և մշակվեց ծրագրի հանձնաժողովային մի նախադիժ, վորը Լենինը շարունակում եր սուր կերպով քննադատել:

Ծրագրի հանձնաժողովային նախադիժի առթիվ արած լրացուցիչ դիտողություններում Լենինը գրում եր. «Անպայման ս կ գ ր ի ց պետք է անջատել մեզ ամենից, դատել միայն մեկ բան, միակը և բ ա ց ա ո ի կ ը՝ պրոլետարիատը, — իսկ հետո արդեն հայտարարել, թե պրոլետարիատն ամենքին կաղատի, ամենքին կանչում է, ամենքին հրավիրում է»³:

1 Լենին, Կարծիք Պլեխանովի յերկրորդ նախադիժի մասին, ընտիր Յերկեր, հայ. հրատ., հ. I, էջ 601—603:

2 Լենին, Դիտողություններ Պլեխանովի ծրագրի յերկրորդ նախադիժի առթիվ, Յերկ., հ. V, էջ 23:

3 Լենին, Լրացուցիչ դիտողություններ հանձնաժողովային նախադիժի առթիվ, Յերկ., հ. V, էջ 48:

Այդպիսի հարցադրումը Լենինը անհրաժեշտ եր համարում պաշտպանել՝ ի շահ մարքսիզմին թշնամի քննադատության դեմ մղվող պայքարի:

«Մեզ մոտ Ռուսաստանում,—գրում եր Լենինը,—«աշխատավոր և շահագործվող մասսայի» դեմքին տանջանքները վոչ մի ժողովրդական շարժում չէին առաջացնում, մինչև վոր «մի բուռ» ֆարբեիկա—գործարանային բանվորներ չսկսեցին պայքարը, դասակարգային պայքարը: Յեւ մ ի մ ի ա յ ն ա յ լ ա յ լ «մի բուռն» լեյբ-ժեյթլը: Հենց Ռուսաստանում, վորտեղ թե՛ քննադատներն են (Բուլգակով) մեղադրում սոցիալ-դեմոկրատներին «գյուղացիատեցության» մեջ, թե՛ սոցիալիստ-հեղափոխականներն են բղավում դասակարգային պայքարի հասկացողությունը «բ ո լ ո թ աշխատավորների ու շահագործվողների պայքար» հասկացողությամբ փ ո խ ա թ ի ն ե լ ու անհրաժեշտության մասին... Հենց Ռուսաստանում մենք պետք է սկզբից լույս մ ի մ ի ա յ ն հենց Ռուսաստանում մենք պետք է սկզբից լույս մ ի մ ի ա յ ն պրոլետարիատի միմիայն դասակարգային պայքարի ամենասուր վորոշմամբ սահմանադրենք մեզ այդ ամբողջ տականքից,—իսկ հետո արդեն հայտարարենք, թե մենք ամենքից կոչ ենք անում, ամեն ինչ կվերցնենք, ամեն ինչ կանենք, ամեն ինչով կընդարձակենք»¹:

Լենինի այդ պայքարն ընդդեմ շատ խոշոր թեորիական ու տակտիկական մենչևիկյան սխալների, վորոնք կուտակվել էին Պլեխանովի ծրագրի նախագծում, հասցրեց այն բանին, վոր ծրագիրը նշանակալիորեն լավացավ, չնայած «Искра»-յի խմբագրության անդամների դիմադրությանը, վորոնք պաշտպանում էին Պլեխանովին և «չէին ցանկանում նրան ցնդացնել»:

Լենինի սկզբունքային առարկությունների վրա հիմնված մի շարք ուղղումներ ընդունվեցին և մտան այդ այսպես կոչված «հանձնաժողովային նախագծի մեջ»: «Կուսակցական ծրագրի պատմության շուրջը» հոգվածում, վորը հրապարակվեց 1905 թ. մարտի 10-ին «Вперед»-ի № 11-ում, Վլադիմիր Իլյիչը պատմում է, թե ծրագրի առթիվ արած իր առարկությունների վոր կետերը նրան հաջողվեց պաշտպանելու: Այդ իսկ հոգվածում Լենինն պատմում էր. «1) ... կատարյալ անհշտություն է Պլեխանովի այն

պնդումը, իրր մեր հարաբերությունները սառեցին «ի՞նչ անել»-ի պատճառով: Այդ սառնությունը ծրագրի մասին յեղած վեճերի ժամանակ վեցյակը կիսվելու պատճառով եր. 2) ... յես պաշտպանում էյի և պատշաճանցի այն բանը, վորպեսզի ծրագրի մեջ մտցվի՝ խոշոր արտադրության կողմից մանր արտադրությանը վանելու մասին յեղած թեզիսը: Պլեխանովն ուղղում եր սահմանափակվել հայտնի «ավելի կամ պակաս»-ի վորով մի ճապող արտահայտությամբ, 3) ... յես պաշտպանում էյի և պաշտպանեցի «աշխատավոր և շահագործվող մասսա» տերմինը «պրոլետարիատ» տերմինով փոխարինելն այնտեղ, վորտեղ խոսքը մեր կուսակցության դասակարգային բնույթի մասին եր. 4) ... Պլեխանովը, յերբ յես և վեցյակում յեղած իմ կողմնակիցները հանդիմանում էյինք նրան այն բանում, թե նրա ծրագրի նախագծում վոչ-բավականաչափ է արտահայտված կուսակցության պրոլետարական բնույթը, պաշտպանվում եր հակա-մեղադրանքով, թե յես կուսակցության պրոլետարական բնույթը Մարքսիստի պես եմ հասկանում»¹:

Միանգամայն պարզ է ծրագրի մասին Լենինի և Պլեխանովի վիճարանության սկզբունքային բնույթը: Լենինի հայացքները հանդիսանում են բոլլևիզմի սկզբունքային, թեորիական, ծրագրային ու տակտիկական հիմքը, բոլլևիզմ, վորն իրենից ներկայացնում է Մարքսի հեղափոխական հայացքների հետագա զարգացումը. ծրագրի մասին յեղած հայացքների պլեխանովյան սխալման իր սաղմում պարունակում եր ուսական մենչևիզմի ծրագրային-տակտիկական յեղակետային հայացքները:

II Համագումարին առաջադրված աղբյուրային ծրագրի հեղինակը Լենինն եր: Այն հիմնական պահանջը, վորն առաջ քաշեց Լենինն ազդարարային ծրագրում, այն հողակտրանքները գյուղացիներին վերադարձնելու պահանջն եր, վորոնք ծառայում էին վորպես վերավաճառների կողմից գյուղացիներին ստրկացնելու և ճորտատիրության մնացորդները պահպանելու միջոց: Հենց ճորտատիրության մնացորդները վոչնչացնելու և գյուղում դասակարգային պայքարի ազատ զարգացման նպատակով կուսակցությունը պետք է պնդեր հողակտրանքները գյուղացիներին վերադարձնելու վրա: Հողակտրանքների չափի մասին կարելի չէ դատել

¹ Լենին, Լրացուցիչ դիտողություններ հանձնաժողովային նախագծի առթիվ, Յերկ., հ. V, էջ 48—49:

¹ Լենին, Կուսակցության ծրագրի պատմության շուրջը, Յերկ. հ. VII, էջ 169:

հետևյալ տվյալներով. 15 սեահողային նահանգներում 1861 թ. առօրինակ հետո կտրեցին դյուղացիներին հողի 9,9%-ը, 21 սեահողային նահանգներում՝ 26,2%, ըստօրում իսրայելի նահանգում՝ 31%, Պոլտավայի նահանգում՝ 40% և Սամարայի նահանգում՝ 48%: Հողակտրանքները դյուղացիներին վերադարձնելը ճիշտ նույնպես ծառայում էր նաև իբրև դյուղացիական շարժման աշխուժացման միջոց: Սակայն հողակտրանքները դյուղացիներին վերադարձնելը Լենինը պատկերացնում էր իրեն միայն վորպես անցման միջոց, վորպես դուռ. այդ դռնով ամենից առաջ պետք է անցնել նրա համար, վորպեսզի առաջ գնանք, նրա համար, վորպեսզի բաց, լայն ճանապարհով գնանք միևնչև վերջը, մինչև ամբողջ աշխատավոր բանվոր ժողովրդի լիակատար ազատագրումը Ռուսաստանում:

Լենինը վորոշ պայմաններում, հեղափոխության հետագա զարգացման ժամանակ հնարավոր էր համարում ամբողջ կալվածատիրական հողը բռնագրավելու և այն ազգայնացնելու պահանջ առաջադրել: «Ռուսական սոցիալ-դեմոկրատիայի ազդարարային ծրագիրը» հոդվածում Լենինը գրում էր. «Այլ բան է հողի ազգայնացումը: Այս պահանջը (յեթե այդ պահանջն արժանապատիվ է, և վոչ թե սոցիալիստական իմաստով) իսկապես հողափորանքները վերադարձնելու պահանջից «ավելի հեռու չենում», և սկզբունքով մենք լիովին բաժանում ենք այդ պահանջը: Վորոշ հեղափոխական մոմենտում մենք, հասկանալի չե, չենք հրաժարվի այդ պահանջն առաջադրելուց»¹:

Լենինի առաջարկության դեմ դուրս չեկան դեռևս «Искра»-յի խմբագրության մեջ Պլեխանովը, Ակսելրոդը և Մարտովը, վորոնք անթույլատրելի էլին համարում հողի ազգայնացման պահանջ առաջադրել բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխության մեջ: Այստեղ էլ նշվեց դարձյալ Լենինի և խմբագրության միացած անդամների տարբեր վերաբերմունքը դեպի հեղափոխության կարևորագույն հարցերից մեկը՝ դյուղացիության նկատմամբ ունենալիք վերաբերմունքը: Լենինն արդեն այն ժամանակ, առաջին հեղափոխության նախորդական, բանվորական կուսակցության իսկական ծրագիրը համարում էր հողի ազգայնացման պահանջը: Լենինը հողակտրանքները համարում էր լուրջ առաջին քայլը դեպի ազգայնացման ուղին:

1 Լենին, Ռուսական սոցիալ-դեմոկրատիայի ազդարարային ծրագիրը, հայ. հրատ., Ընտրի Ֆերկեր, Կ. I, էջ 688:

Լենինը հողակտրանքների ծրագիրն առաջադրում էր վորպես մի պահանջ, վորն ընդունակ լիներ այն ժամանակ հրահրել դյուղացիական շարժումը, ներքաշել այնտեղ դյուղի ամենաբազմազան խավերը: Բայց արդեն այն ժամանակ Լենինը հայտարարում էր, թե «մեր ազդարարային ծրագիրն այդ պատճառով հաշվի չեն առնված դործնականորեն գլխավոր ամամբ անմիջականորեն-մոտակա ապագայի համար, միևնչև ինքնակալության տապալման ժամանակաշրջանի համար: Քաղաքական հեղաշրջումը Ռուսաստանում համենայն դեպս և անխուսափելիորեն իր հետևից կբերի մեր ամենահետամնաց ազդարարային կարգերի այնպիսի արմատական բարեփոխումներ, վոր մենք այն ժամանակ այնպայման հարկ կգլխենք վերանայել մեր ազդարարային ծրագիրը»¹:

Վիճարանություններ տեղի էլին ունենում նաև հողի հեղափոխության հարցի առթիվ: Լենինն անհրաժեշտ էր համարում առաջադրել կոնֆիսկացիայի, այսինքն՝ հողակտրանքները դյուղացիներին անվճար վերադարձնելու պահանջ: Իսկ Պլեխանովը պաշտպանում էր հողակտրանքների մի մասի հետգնումը:

Այսպիսով, ծրագրային կարևորագույն հարցերի շուրջը—պրոլետարիատի դիկտատուրայի, կապիտալիզմի բնութագրման, բանվոր դասակարգի և մյուս դասակարգերի փոխհարաբերությունների, բանվոր դասակարգի և գյուղացիության փոխհարաբերությունների, լիբերալների ցույց տալիք վերաբերմունքի, ազդարարային հարցի—այս բոլոր կարևորագույն հարցերի շուրջը «Искра»-յի խմբագրության մեջ գոյություն ունեյին խորը տարաձայնություններ: Յեւ Լենինի պայքարը հանուն այս հարցերի բոլոր իրական դրմանը կուսակցության ծրագրում՝ ուներ խոշոր ուղղորդիչ նշանակություն: Լենինն ստիպված էր բոլոր այս հարցերի առթիվ պայքար մղել «Искра»-յի խմբագրության բոլոր անդամների դեմ, յերբեմն-յերբեմն միայն պաշտպանութուն գտնելով խմբագրության այս կամ այն անդամի կողմից առանձին ձևակերպումների առթիվ: «Искра»-յի խմբագրության մեջ հաջողվեց ընդունել մի ծրագիր, վորն առաջադրված էր կուսակցության II համագումարին: Սակայն այդ բնավ չի կարող սքոզել այն փաստը, վոր «Искра»-յի խմբագրության մեջ պայքարում էլին յերկու դիմ. Լենինյան—բոլշևիկյան և պլեխանովյան—մենչևիկյան գծերը:

1 «Լենինյան ժողովածու», III, էջ 334:

Այսպիսով դեռ մինչև II համաշխարհային պատերազմի ընթացքում և հետագայում Լենինը հակադրական աշխատանք կատարեց մի այնպիսի ծրագիր մշակելու գործում, վորն ընդունելի լիներ հեղափոխական մարքսիզմի կուսակցության համար:

ՌՍԴԲԿ ՅԵՐԿՐՈՐԴ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

1903 թ. հուլիսի 17-ին Բրյուսելում Պլեխանովի ներածական ճառով բացվեց ՌՍԴԲԿ II համաշխարհային համագումարը: Համագումարի նախորդակին Լենինը «II հերթական համագումարի» մանրամասն «ծրագիր» մշակեց: Իսկրայական ծրագիրը, տակտիկան և կազմակերպական սլոանը պետք է դրվեյին կուսակցության II համագումարի աշխատանքների հիմքում:

Համագումարին ներկայացված էյին չորս խմբավորումներ, «ամուր» իսկրայականներ (լենինյաններ)—20 պատգամավոր և 24 ձայնով, «մեղմ» իսկրայականներ (Մարտով, Տրոցկի, Ակսելրոդ և ուրիշներ)—9 ձայնով, «ճահիճ» («Южный рабочий»-ի ներկայացուցիչներ և ուրիշներ)—10 ձայնով և հակաիսկրայականներ—8 ձայնով (3 եկոնոմիստ և 5 բուրժուական):

Համագումարում առաջացած հետևյալ խմբավորումներին՝ 1) մեծամասնության իսկրայականներ, 2) փոքրամասնության իսկրայականներ, 3) «կենտրոն» և 4) հակաիսկրայականներ—Լենինը զնահատում էր «խմբերի մեջ գոյություն ունեցող յերանգների ելուք-յան» տեսակետից և տալիս էր այսպիսի աստիճանավորություն. «1) հետևողական հեղափոխական սոցիալ-դեմոկրատներ, 2) փոքրիկ ուղղություններ, 3) միջակ ուղղություններ և 4) մեծ ուղղություններ (մեր ուսական մասը տարով մեծ)»¹:

«Искра»-յի խմբագրության կողմից առաջադրված կուսակցության ծրագիրը, վորը մշակվել էր խոշոր դեմոկրատիայի ու լենինյան ուղղումներն ընդունելու հետևանքով, միջազգային սոցիալ-դեմոկրատիայի ծրագրերից ամենալավն էր: Ծրագրում պարզ ասված էր, վոր Ռուսաստանի սոցիալ-դեմոկրատական բանվորական կուսակցությունն իրեն խնդիր է դնում սոցիալական հեղափոխությունը և վոր «այդ սոցիալական հեղափոխու-

թյան անհրաժեշտ պայմանն է պրոլետարիատի դիկտատուրան, այսինքն՝ պրոլետարիատի կողմից այնպիսի քաղաքական իշխանություն նվաճելը, վորը թույլ կտա նրան ճնշելու շահագործողների ամեն մի դիմադրություն»²:

Պրոլետարիատի դիկտատուրայի նվաճմանը պետք է նախորդել պայքարը՝ հանուն ցարական ինքնակալության տապալման, բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխության հաղթանակը: «Ամուր» իսկրայականներն այն ժամանակ էլ, II համագումարում, դեմոկրատական խնդիրների իրականացումը դիտում էյին վորպես մի միջոց, վորը թեթևացնում է սոցիալիստական հեղափոխության, պրոլետարիատի դիկտատուրայի համար մղվող հետագա պայքարը: Այս միտքն արտահայտեց նաև Պլեխանովը, վորը կուսակցության II համագումարում պաշտպանում էր Լենինին: «Հեղափոխության հաջողությունը դեբադույն որենք է: Յեւ յեթե հեղափոխության հաջողության համար պահանջվի այս կամ այն դեմոկրատական սկզբունքի գործողությունը ժամանակավորապես սահմանափակել, ապա այդպիսի սահմանափակման առաջ կանգ առնելը հանցագործություն կլինի»²: Պլեխանովի այս ճիշտ դրույթը ուղղորդված էր դիմավորեցին սվիններով: Բայց մենք գիտենք, վոր Պլեխանովը, դառնալով մենչևիկ, դավաճանեց այն բանին, ինչ ինքը պաշտպանում էր II համագումարում:

Եկոնոմիստների ուղան «Рабочее Дело»-յի խմբագրիչներից մեկը, անկեղծ ուղղությունից Ակիմովը պահանջում էր ծրագրից հանել պրոլետարիատի դիկտատուրայի հիմնական պահանջը: «Ամուր» իսկրայականները միահամուռ կերպով խիստ հակառակված տվին այդ բերնշտայնականին: Տրոցկին հենց այն ժամանակ, II համագումարում, համերաշխվեց Ակիմովի հետ: Տրոցկին հայտարարեց, թե պրոլետարիատի դիկտատուրան այն ժամանակ հնարավոր կլինի, յերբ պրոլետարիատն ու կուսակցությունը նույնանալուն առավել մոտ կլինեն, այսինքն՝ յերբ բանվոր դասակարգը կձուլվի կուսակցության հետ և բանվոր դասակարգը յերկրում մեծամասնություն կլինի: Իսկ յերբ այդ տեղի ունենա, ասաց Տրոցկին, այն ժամանակ բուրժուազիայի իշխանությունը հարկավոր էլ լինի բռնի կերպով տապալել, հնարավոր կլինի

¹ Լենին, Մի քաջ առաջ, յերկու քաջ հետ, Յերկ, հայ. հրատ., 4. VI, էջ 384:

¹ Քաղվածում ենք ըստ Լենինի յերկերի հավելվածների հ. V, էջ 381:

² ՌՍԴԲԿ II համագումարի արձանագրությունները, էջ 182:

«պրոլետարիատի դիկտատուրայի» խաղաղ նվաճումը... Մատիսյիկ ռեֆորմիզմ էր, սա պրոլետարիատի դիկտատուրայի համար մղվող պայքարից հրաժարումն է: Պատահական չէր, վոր կիսակազմ, եկոնոմիստ Ակիմովը հայտարարեց, թե ինքը Տրոցկու հետ լիովին համաձայն է «պրոլետարիատի դիկտատուրայի» վորոշման խնդրում: Ակիմովը II համադումարի մասին իր բրոշյուրում գրում էր. «Տրոցկին արտահայտեց իր հայացքը «պրոլետարիատի դիկտատուրայի» մասին, վորի հետ յես միանգամայն համաձայն եմ, բայց հատկապես այդ պատճառով յես համարում եմ, վոր մեր ծրագիրը վատ է հաղորդում քաղաքական իշխանություն նվաճման վերաբերյալ միտքը»:

Տրոցկին արդեն 1903 թ. պրոլետարիատի դիկտատուրայի թշնամին էր:

«Рабочее Дело»-յի մյուս խմբագիրը՝ Մարտինովը փորձում էր համադումարում խցկել այն ուղորտունիստական թեզը, թե բանվորական շարժման մեջ հարկ չկա սոցիալիստական գիտակցականություն մտցնել, թե այդ բոլորն արդեն կա բանվորական շարժման մեջ: Մարտովը չէր առարկում ռաբոչեդելական Մարտինովի այդ ուղորտունիստական դրույթն ընդունելու դեմ: Իսկ համադումարը ձայների մեծամասնությամբ մերժեց այդ դրույթը:

Համադումարում յեղույթ ունեցող ուղորտունիստները դնդա-կոծում էին նույնպես և ագրարային ծրագիրը: Մարտինովն առաջարկեց հրաժարվել հողակտրանքները վերադարձնելու ծրագրից, վորովհետև «չի կարելի ուղղել պատմական անարդարու-թյունը»: «Ճահճի» ներկայացուցիչ Մախովը հայտարարեց, վոր յեթե հեղափոխությանը մասնակցում է գյուղացիությունը, «սպա այդ արդեն վո՛չ թե հեղափոխություն, այլ ռեակցիա կլի-նի»:

Բոլոր ուղորտունիստները դեմ էին պրոլետարիատի կողմից գյուղացիական շարժումը ղեկավարելուն, վորովհետև դեմ էին պրոլետարիատի հեղեմոնիային բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխության մեջ, դեմ էին պրոլետարիատի դիկտատուրային:

Հսկայական, սկզբունքային, պատմական նշանակություն ու-նեյին ազգային հարցի առթիվ յեղած վիճաբանությունները II համադումարում: Նշանակալի չափով նրանք յերկու ֆրոնտում մղված այն պայքարի նախատիպն էին, վորին մենք կարող ենք հետևել բոլշևիկյան կուսակցության պատմության ամբողջ ըն-

թացքում՝ ինչպես մինչև սոցիալիստական հեղափոխությունը, այնպես էլ պրոլետարիատի դիկտատուրայի ժամանակաշրջա-նում, չնայած վոր այդ պայքարի կոնկրետ բովանդակությու-նը փոխվում էր: «Ձախ» թեզումը ներկայացված էր լեհական այն սոցիալ-դեմոկրատիայի անդամներին կողմից, վորը բացասում էր յուրաքանչյուր ժողովրդի սոցիալիստական կուլտուրայի զար-գացման անհրաժեշտությունն այնպիսի ձևերով, վորոնք մոտ են այդ ժողովրդի ազգային հատկանիշներին (ձևով ազգային և բո-վանդակությամբ սոցիալիստական կուլտուրա): Լեհական ուղ-լոնիստներն առաջուցում էին, վոր ազգերի ինքնորոշման իրա-վունքը բուրժուական սահանջ է և վոր այդ սահանջը բոլոր յեր-կըրներին պրոլետարներին միավորմանը հակառակ է դնում: Լե-նինն ու Ստալինը, բոլշևիկները, միշտ պաշտպանում էին ազգե-րի ինքնորոշման իրավունքը՝ վորպես մի սկզբունքային պա-հանջ, վորի հիման վրա պրոլետարիատն իր կողմն է դրավում ճշված ազգությունների աշխատավորական լայն մասսաներին:

1917 թ. ապրիլյան կոնֆերենցիայում Լենինը դարձյալ բաղվեց հեղափոխության համար այդ չափ մասնավոր լյուդ-սեմբուրդյան սխալների հետ, վորոնց այն ժամանակ պաշտպա-նում էին Փաշիգի այժմ մերկացված ստոր գործակալները՝ Թուխարինը, Ռադեկը, Պյատակովը: «1903 թվից սկսած, —ասում էր Լենինը,—յերբ մեր կուսակցության ծրագիրն ընդունվեց, մենք ամեն-անգամ լեհերի կողմից հանդիպել ենք կատաղի ուղ-ղիցիայի... Լեհական սոցիալ-դեմոկրատները հեռացան այդ հա-մադումարից՝ դտնելով, վոր ազգերի ինքնորոշման իրավունքը ճանաչելն անընդունելի յե իրենց համար... այդ մարդիկ ուղում են մեր կուսակցության դերը հանդեցնել չովինիստների դե-րին»¹:

Այլ թեզումը համադումարում ներկայացված էր բունդական-ներին կողմից, վորոնք սահանջում էին, վորպեսզի իրենց իրա-վունք տրվի լինելու հրեական պրոլետարիատի միակ ներկայա-ցուցիչն ամբողջ Ռուսաստանում: Բունդականները պրոլետարա-կան ազգային քաղաքականությունը նենդափոխում էին բուր-ժուական քաղաքականությամբ, վորը նպատակ ուներ առանձ-նացնել մի ազգի աշխատավորներին մյուսից այնտեղ, վորտեղ անհրաժեշտ են միատեղ, կազմակերպված գործողություններ: Հենց բունդականներն էին (իսկ կովկասում՝ նրանց համախոհ՝

հայկական «սպեցիֆիկները») պաշտպանում պրոֆմիտթյուններն ըստ ազգերի կազմակերպելը: Բունդականներն առաջարկում էին կուսակցական կազմակերպությունը կառուցել ֆեդերացիայի հիմունքներով: Լենինը Բունդի շովինիստական դիրքի առթիվ գրում էր. «Բունդի վո՛չ տրամաբանական, վո՛չ պատմական, վո՛չ ել նացիոնալիստական փաստարկումները վոչ մի քննադատության չեն դիմանում: Տարընթացություն ժամանակաշրջանը, ուժեղացնելով տատանումները ռուսական սոցիալ-դեմոկրատներին շարժերում և առանձին կազմակերպությունների առանձնացածությունը, նույն ուղղությամբ և նույնիսկ ե՛լ ավելի՝ ուժեղ կերպով ազդել է բունդականների վրա: Փոխանակ իր լոգոնդը դարձնելու պայքարն ընդդեմ պատմականորեն առաջացած (և տարընթացության հետևանքով ուժեղացած) այդ առանձնացածություն, նրանք այդ առանձնացածությունը դարձրել են սկզբունք, դրա համար կառչելով ամտոնոմիայի ներքին հակասականության վերաբերյալ սուիեստություններին, հրեական ազդի սիոնիստական դադափարին»¹:

Շրջահայելով աղգային հարցում յեղած դանադան թեքումներին ու խեղաթյուրումներին դեմ մղվող պայքարի ամբողջ ուղին, ընդհուպ մինչև պայքարն ընդդեմ այժմ մերկացված բուրժուական նացիոնալիստների, վորոնք խցկվել էին Համկ(բ)ի շարժերը, մենք տեսնում ենք այն վիճաբանությունների հսկայական, պատմական նշանակությունը, վորոնք ծավալվել են աղղային հարցի առթիվ 35 տարի սրանից առաջ, ՌՄԴԻԿ II համագումարում:

II համագումարի տակտիկական բանաձևերը, հատկապես եսերներին ու լիբերալներին ցույց տալիք վերաբերմունքի հարցի առթիվ, և այս հարցերի առթիվ տարաձայնություններն արդեն այն ժամանակ հայտնաբերեցին տարբեր դասակարգերի՝ հեղափոխության մեջ ունեցած դերի միանգամայն տարբեր գնահատականը բոլշևիկներին ու մենշևիկներին մոտ:

Յերկրորդ համագումարը հաստատեց լենինյան գնահատականը եսերներին՝ վորպես մանր-բուրժուական ավանտյուրիստների կուսակցության, վորպես բուրժուական դեմոկրատիայի ձախ ֆրակցիայի, վորն ընդունակ է ծառայելու միայն լիբերալ բուրժուազիային: Անհատական տեուորի մեթոդը և հեղափոխական ֆրազները, վորոնց միջոցով եսերները քողարկում էին իրենց

բուրժուական եյությունը, այդ կուսակցությունը դարձնում էին «վնասակար վոչ միայն պրոլետարիատի քաղաքական դարձացման համար, այլև արսողութիզմի դեմ մղվող համադեմոկրատական պայքարի համար»¹:

«Տեուորի մասին» հատուկ բանաձևում ընդդմիած է անհատական տեուորի վնասակարությունը, տեուոր, վորը բանվոր դասակարգին չեղում է նրա կենսական քաղաքական խնդիրներից, «թե՛ իրենց իսկ հեղափոխականների և թե՛ ընդհանրապես բնախություն մեջ ամենաթյուր պատկերացումներ և տարածում ինքնակալության դեմ մղվող կռիվ խնդիրների ու յեղանակների մասին»²:

Լիբերալներին ցույց տալիք վերաբերմունքի հարցի առթիվ առաջադրվեց յերկու բանաձև: Այն ժամանակ, յերբ Պլեխանովի—Լենինի բանաձևը տալիս եր ուսական լիբերալիզմի դասակարգային գնահատականը, մերկացնում եր Մտրովեյի «Обожжение» որդանի շուրջը խմբավորված լիբերալների ստորաքարչությունը ցարիզմի առաջ, Պոտրեսովի—Մարտովի բանաձևը լիբերալների առաջ դնում եր համաձայնության դալու մի շարք պայմաններ:

Պոտրեսովի—Մարտովի բանաձևն ուպրոտենիստական, քաղաքականապես ճապաղ բանաձև եր: Այս բանաձևը, մատնանշում եր Լենինը, «չի սահմանում ուսական լիբերալիզմի դասակարգային բովանդակությունը, այն չի մատնանշում լիբերալիզմի արտահայտող քաղաքական վարոչ հոսանքներ, այն չի պարզաբանում պրոլետարիատին պրոպագանդայի և ագիտացիայի նրա հիմնական խնդիրներն այդ վորոչ հոսանքների վերաբերմամբ, այն չիօթում է (չնորհիվ իր ճապաղության) այնպիսի տարբեր բաներ, ինչպես ուսանողական շարժումը և «Обожжение»-ն»³: Լիբերալներին ցույց տալիք վերաբերմունքի մասին յեղած վեճը II համագումարում մի վեճ եր պրոլետարիատի դեկավար դերի մասին բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխության մեջ, այդ վեճը կռահեց հետագա պայքարն ընդդեմ մենշևիկներին ու եսերներին, վորոնք 1905—1907 թ. թ. ժամանակաշրջանում դնում էին բուրժուազիայի պոչից և 1917 թվին հանդես յեկան վերջնակա-

¹ Համկ(բ)ի բանաձևերում, մ. I, էջ 20:

² Լենին, ՌՄԴԻԿ II համագումարը, Յերկ., հ. VI, էջ 10:

³ Լենին, Մի քայլ առաջ յերկու քայլ հետ, Յերկ., հայ. հրատ., հ. VI, էջ 12:

նապես դաշինք կնքած բուրժուազիայի հետ, ընդդեմ պրոլետարիատի: Այս պատմական հեռանկարը միայն նկատի ունենալով, կարելի չե հասկանալ լիբերալներին ցույց տալիք վերաբերմունքի հարցի մասին լենինյանների վեճի խորը սկզբունքայնությունը ու կրքոտությունը:

Ինչպես հայտնի չե, առանձնապես սուր վեճեր ծավալվեցին կուսակցության կանոնադրության շուրջը: Այն ժամանակ դեռևս վոչ ամենքի համար եր պարզ, վոր այդ վեճերը բանվորական կուսակցություն ստեղծելու և առաջիկա հեղափոխության մեջ նրա դերը զնահատելու միանգամայն տարբեր ուղղությունները արտահայտություն են: Այդ բանն առանձնապես չեյին հասկանում II Ինտերնացիոնալի արևմտա-յևթուրքական կուսակցությունների լիգերները, վորոնց առջև մենչևիկները Լենինին նկարագրում էին վորպես մի աղանդավորի, վորն իրը թե ավելորդ խստություն ե մտցնում այնտեղ, վորտեղ կարելի չե, նրանց կարծիքով, «միջին դի» գտնել: Լենինը կրքոտ կերպով պաշտպանում եր «Ի՞նչ անել» դրքում դարգացրած կազմակերպական հայացքները, վորովհետև խոսքն այն մասին եր, թե կստեղծվի արդյոք մի կուսակցություն՝ վորպես պրոլետարիատի առաջավոր, կազմակերպված հեղափոխական ջոկատ: Մենչևիկները դիտավորյալ կերպով չփոթում էին «կուսակցություն» և «դասակարգ» յերկու հասկացությունները, դիտավորյալ կերպով սխալում, ջնջում էին սահմանը կազմակերպության անդամի և համակրող դործադուլավորի, պրոֆեսորի, դիմնադիստի միջև: Նրանք ձգտում էին ստեղծել մի ընդարձակ մանր-բուրժուական «բանվորական կուսակցություն», վորտեղ առաջավոր, հեղափոխական բանվորները խեղդվեյին դեռևս վոչ-բավականաչափ հասունացած բանվորների և ոպորտունիստներն տրամադրված, քաղաքականապես ճապաղ տարրերի մասսայի մեջ:

Կուսակցության կանոնադրության առաջին պարագրաֆի՝ Լենինի և Մարտովի ձևակերպումներում պրոլետարական ցենտրալիզմն ու կարգապահությունը բաղխվեցին բուրժուական անարխիստական ինդիվիդուալիզմի հետ:

Բնութագրելով կուսակցության շինարարության լենինյան հիմունքները, ընկեր Ստալինը պրոլետարական դիկտատուրայի ժամանակաշրջանում ընդգծեց կուսակցության մեջ անդամությունը վորոշելու համար Լենինի մղած այդ պայքարի հսկայական սկզբունքային նշանակությունը:

«Այն միտքը, թե կուսակցությունը կազմակերպված ամբողջություն ե, ամբապնդված ե մեր կուսակցության կանոնադրության առաջին կետի Լենինի հայտնի ձևակերպման մեջ, վորտեղ կուսակցությունը դիտվում ե վորպես կազմակերպությունները ցումար, իսկ կուսակցության անդամները՝ վորպես կուսակցության կազմակերպություններից մեկնումեկի անդամներ: Մենչևիկները, վորոնք առարկում էին այս ձևակերպման դեմ դեռևս 1903 թվին, դրա փոխարեն առաջարկում էին կուսակցության մեջ ինքնահաշվեդրվելու (созачисление) «սիստեմ», կուսակցության անդամի «կոշումը» այս կամ այն կերպ կուսակցությանն ոժանդակող, բայց կուսակցական կազմակերպություններից և վոչ մեկի մեջ չմտած ու մտնել չցանկացող ամեն մի «պրոֆեսորի» ու «դիմնադիստի», ամեն մի «համակրողի» ու «գործադուլավորի» վրա տարածելու «սիստեմ»: Հաղիվ թե հարկ կա ապացուցելու, վոր այս որիդինալ «սիստեմը», յեթե այն ամբանար մեր կուսակցության մեջ, անխուսափելիորեն կունենար այն հետևանքը, վոր կուսակցությունը կզերյցվեր պրոֆեսորներով ու գիմնադիստներով և կայլասերվեր ու կզանար ճապաղ, չձևավորված, կազմալուծված մի «դոյացում», վորը կորչում ե «համակրողների» ծովում, ջնջում ե սահմանը կուսակցության ու դասակարգի միջև և տապալում ե կուսակցության խնդիրը՝ անկազմակերպ մասսաներին միջև առաջավոր ջոկատի մակարդակը բարձրացնելու վերաբերմամբ: Ինչ ասել կուզի, վոր այդպիսի ոպորտունիստական «սիստեմի» պարագայում մեր կուսակցությունն անկարող կլիներ բանվոր դասակարգի կազմակերպող միջուկի դերը կատարելու մեր հեղափոխության ընթացքի մեջ»¹:

II համադումարում «մեղմ» իսկրայականների, «ճահճի» և հակաիսկրայականների ձայներով ընդունվեց Մարտովի ձևակերպումը. կարելի չե համակրել, ոժանդակել, չմտնել կուսակցության մեջ և կուսակցության անդամ համարվել: Միայն III համադումարը 1905 թ. դարնանն ընդունեց կուսակցության կանոնադրության առաջին պարագրաֆի լենինյան ձևակերպումը: IV Միավորիչ համադումարը 1906 թ. հաստատեց այդ վորոշումը:

Պատմական փորձը ցույց տվեց, թե ինչ հսկայական նշանակություն ունեք կուսակցության անդամության բույժիկյան ըմբռնումը: Այս ըմբռնման հիման վրա տասնյակ տարիներում

¹ Ստալին, Լենինիզմի հարցերը, հայ. հրատ., էջ 91:

կազմավորվում եր բոլշևիկներին այն նշանավոր կազմակերպութ-
յունը, վորը կատարեց ցարիզմը տապալելու, բուրժուազիայի
իշխանութիւնը տապալելու և աշխարհում առաջին սոցիալիս-
տական պետութիւնն ստեղծելու հսկայական պատմական խըն-
դիրները: Այս հիման վրա մշակվում եր բոլշևիկյան կարգապա-
հութիւնը, վորն ողնեց քանակով վոչ մեծ կազմակերպութիւնը
փոխարկելու մի հզոր հեղափոխական, կամքի միասնութիւնը
սոցիալիստական ուժի:

II համագումարի կարևորագույն գործն եր հատկապես ու-
սորտունիստներին սահմանադրելը: «Մեծամասնութիւն և
փոքրամասնութիւն բաժանվելը,—գրում եր Լենինը պառակտման
առթիւ,—ուղղակի և անխուսափելի շարունակութիւնն ե սո-
ցիալ-դեմոկրատիայի այն բաժանմանը հեղափոխականի և սոցիալ-
տունիստականի, Լեոնան և Ժիրոնդայի, վորը միայն յերեկ չե
յերեան յեկել և վոչ միայն ուսական բանվորական կուսակցու-
թիւն մեջ և վորը, հայանորեն, վաղը չի չքանա»¹:

II համագումարում Մարտովն առաջարկեց կուսակցութիւն
ԿԿ-ի անդամ ընտրել 7 հոգի՝ «մեզմ» իսկրայականներին և «ճահ-
ճից»՝ Լենինը պնդում եր ԿԿ-ի կազմի մեջ ընտրել մի ամուր
յեռյակ «ամուր» իսկրայականներին, վորոնք կոպտացիայի ի-
րավունք ունենային: Տրոցկին առաջարկեց, ԿԿ «Искра»-յի խմբ-
բազրութիւն կազմում հաստատել հին վեցյակը: Լենինը՝ պայ-
քարելով ընտանեկանութիւն դեմ, առաջարկեց աշխատունակ մի
յեռյակ—Պլեխանով, Լենին և Մարտով: Լենինի առաջարկն հա-
մագումարի կողմից ընդունվեց այն պատճառով, վոր այդ ժա-
մանակ համագումարից հեռացան «Рабочее Дело»-յի 2 պատգա-
մավորներ, վորոնք դժգոհ եյին այն բանից, վոր համագումարը
ցրեց ուսական սոցիալ-դեմոկրատիայի նրանց Արտասահմանյան
միութիւնը, հեռացան 5 բունդականներ, վորոնք համաձայն չե-
յին համագումարի վորոշմանը, վորը մերժեց Փեդերացիան և
Բունդին՝ վորպես հրեական պրոլետարիատի միակ ներկայացու-
ցիչը համարելու առաջարկը: Կուսակցութիւն կենտրոնական
հիմնարկներ ընտրելիս համագումարում ուժերի հարաբերակցու-
թիւնն այնպիսին եր, վոր լենինյանները մեծամասնութիւն ու-
նեյին: Այստեղից՝ «բոլշևիկներ» և «մենշևիկներ» կոչումը:

Այսպիսով, ձևականորեն պառակտումը տեղի ունեցավ կու-

¹ Լենին, Մի քայլ առաջ, յերկու քայլ հետ, Յերկ., հայ. հրատ., հ. VI, էջ 373:

ուսակցութիւն կենտրոնական հիմնարկներին կազմի հարցի առթիւ՝
իսկ փաստորեն պառակտումը տեղի ունեցավ այն հարցի առթիւ՝
թե մենք արդէոք կունենանք իսկական պրոլետարական կուսակ-
ցութիւն, վորն ընդունակ լինի գլխավորելու բանվոր դասակար-
գի պայքարը և ապահովելու նրա հեղեմոնիան հեղափոխական
շարժման մեջ, թե՞ այդպիսի կուսակցութիւն չի լինի, և այն
ժամանակ Ռուսաստանի բանվոր դասակարգը չի կարողանա կա-
տարել իր համաշխարհային-պատմական խնդիրները:

II համագումարում տեղի ունեցած պառակտման առթիւ II
Ինտերնացիոնալի ոպորտունիստները մեծ աղմուկ բարձրացրին:
Հարձակումների կենտրոնը Լենինն եր: Այն ժամանակ, յերբ ան-
կայուն, վոչ-կուսակցական տարրերը նվնվում եյին պառակտման
առթիւ, մեղադրելով այդ պառակտման մեջ «անհաշտ» Լենինին
և «քարի պես ամուր» բոլշևիկներին, Լենինը գրում եր. «Ի՞նչ
հիմնալի բան ե մեր համագումարը... Բա՛ց, ազա՛տ պայքար:
Կարծիքներն արտահայտված են: Յերանդներն ուրվադժովել են:
Խմբերը նշվել են: Ձեռքերը բարձրացված են: Վճիռն ընդունված
ե: Հանդրվանն անցել ենք: Հառա՛ջ»¹:

Ի՞նչ թարմ են հնչում այս տողերը 35 տարի հետո, կարծես
դրանք յերեկ են գրվել: Ի՞նչ վստահութիւն ե դիպցվում դեպի
հաղթանակն այս խիստ պարզ արտահայտված Ֆրազներում: Այն,
վոր Լենինը բարձրացրեց պայքարի դրոշը, հեղափոխական մարք-
սիզմի դրոշը ՌՍԴԲԿ առաջին իսկ համեմատաբար մաղմամալի
համագումարում, վորտեղ ընդունվում եյին կուսակցութիւն
ծրագիրն ու կանոնադրութիւնը, չեւ կարող չտաղնապեցնել
«բոնդերին» II Ինտերնացիոնալից: Սակայն միանգամայն պարզ
ե, վոր առանց ոպորտունիստներից խզվելու, առանց խտորեն
սահմանադրուելու, առանց նրանցից պառակտվելու չեւ կարող
ծագել բոլշևիկներին այն նշանավոր կազմակերպութիւնը, վորն
այժմ կանգնած ե աշխարհում առաջին հաղթանակած սոցիալիզ-
մի յերկրի գլուխ, չեւ լինի Լենինի—Ստալինի կուսակցութիւնը,
Կոմունիստական Ինտերնացիոնալի առաջավոր ջոկատը: Ռադի-
տունիստների հետ այս խզման կարևորութիւնը հիշեցեք ընկեր
Ստալինը կուսակցութիւն XV համագումարում արտասանած
յեզրափակման խոսքի մեջ:

«Վերցնենք 1903 թ., մեր կուսակցութիւն յերկրորդ համա-

¹ Լենին, Մի քայլ առաջ, յերկու քայլ հետ, Յերկ., հ. VI, հայ. հրատ.,
էջ 377:

գումարի ժամանակաշրջանը: Այդ այն շրջանն էր, յերբ կուսակցությունը շրջադարձ էր կատարում լիբերալների հետ համաձայնություն կնքելուց դեպի մահացու կռիվ լիբերալ բուրժուազիայի դեմ, ցարիզմի դեմ ուղղված պայքարի նախապատրաստումից դեպի բացահայտ պայքար նրա դեմ՝ ցարիզմի և Ֆեոդալիզմի լիակատար ջախջախման համար: Կուսակցության գլուխ այն ժամանակ կանգնած էր վեցյակը՝ Պլեխանով, Զասուլիչ, Մարտով, Լենին, Ակսելրոդ, Պոտրեսով: Ծրվադարձը ճակատագրական դուրս յեկավ այդ վեցյակի հինգ անդամի համար: Նրանք սալյակից դուրս ընկան: Լենինը մնաց միայնակ: (Մափափառություններ): Ստացվեց այնպես, վոր կուսակցության հին լիդերները, կուսակցության հիմնադիրները (Պլեխանով, Զասուլիչ, Ակսելրոդ) պլյուս յերկու յերիտասարդ (Մարտով, Պոտրեսով) դեմ դուրս յեկան մեկին, նույնպես յերիտասարդ, ընկ. Լենինին: Յեթե դուք իմանայիք, թե այն ժամանակ վորքան վայնասուններ, վորդ ու վորոնոցներ կային այն մասին, թե կուսակցությունը կկործանվի, կուսակցությունը չի դիմանա, վոր առանց հին պարագլուխների վոչինչ դուրս չի դա: Սակայն վայնասուններն ու դանդաղները վերացան: Իսկ փաստերը մնացին: Իսկ փաստերն այնպես էլին, վոր հենց հնգյակի հեռանալու շնորհիվ կուսակցությանը հաջողվեց ճանապարհ դուրս դալ: Այժմ յուրաքանչյուր բոլշևիկի համար պարզ է, վոր առանց Լենինի վճռական պայքարի ընդդեմ հնգյակի, առանց հնգյակին հետ մղելու մեր կուսակցությունը չեր կարողանա համախմբվել վորպես բոլշևիկների կուսակցություն, վորն ընդունակ է պրոլետարներին տանելու դեպի հեղափոխություն՝ ընդդեմ բուրժուազիայի»¹:

ՌՍԴԲԿ II ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐՈՒՄ ՏԵՂԻ ՌԻՆԵՑԱԾ ՊԱՌԱՎՏՄԱՆ ՄԻՋՍԶԳԱՅԻՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

II համագումարում Լենինի շուրջը կազմավորվեց նոր տիպի կուսակցություն: Մարտական հեղափոխական կուսակցություն ստեղծելու համար, «վորը պետք է բավականաչափ համարձակ լինի, վորպեսզի պրոլետարներին առաջնորդի դեպի կռիվ հանուն

իշխանություն, բավականաչափ փորձված լինի, վորպեսզի հեղափոխական իրադրության բարձր պայմաններից գլուխ հանի, և բավականաչափ ճկուն լինի, վորպեսզի խուսափի իր նպատակի ճանապարհին յեղած բոլոր և ամեն տեսակ ստորջրյա քարերից»¹, — աշխատում էլին Լենինն ու Ստալինը:

Յերկրորդ համագումարը տեղի յեր ունենում Ռուսաստանում հետզհետե աճող հեղափոխական շարժման պայմաններում, յերբ բանվոր դասակարգը քանի դնում, այնքան ավելի գործունյա և ազդեցիկ ուժ էր դառնում վերահաս հեղափոխության մեջ: II համագումարը տեղի յեր ունենում այն ժամանակ, յերբ քաղաքական պայքարի ասպարեզ էր դուրս յեկել հեղափոխական դյուղացիությունը, յերբ քաղաքային և դյուղական մանր բուրժուազիայի մեջ աճում էր դեֆոսությունը ինքնակալության քաղաքականությունից, յերբ նշվում էր ռուսական բուրժուազիայի հակահեղափոխական դերը, յերբ արդեն բավականաչափ պարզորոշ պայքար էր տեղի ունենում պրոլետարիատի վրա ազդեցություն ձեռք բերելու համար հեղափոխական մարքսիստների, մի կողմից, և լիբերալ բուրժուազիայի միջև, մյուս կողմից, յերբ մենչևիկները քարշ էլին դալիս լիբերալ բուրժուազիայի պոչից: Լենինն իր «Սոցիալիզմ և պատերազմ» բրոշյուրում 1915 թ. գրում էր դասակարգային և քաղաքական սահմանադաժան մասին առաջին բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխության նախորդակին. «Բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխության եւ պոխան ծնեց հոսանքների նոր պայքար սոցիալ-դեմոկրատիայի միջև, վորը նախորդի ուղղակի շարունակությունն է: «Եկոնոմիզմը» «մենչևիզմի» ձևափոխվեց: Հին «Искра»-յի հեղափոխական տակտիկան պաշտպանելը «բոլշևիզմ» ստեղծեց:

1905—1907 փոթորկալից տարիներին մենչևիզմը ոպորտունիստական հոսանք էր, վորին պաշտպանում էլին լիբերալ բուրժուաները և վորը ծնեց լիբերալ-բուրժուական տենդենցներ բանվորական շարժման մեջ: Բանվոր դասակարգի պայքարը լիբերալիզմին հարմարեցնելը, այս էր նրա եյուլությունը»²:

Յերկրորդ համագումարը սկիզբ դրեց բոլշևիկյան կուսակցության, նոր տիպի կուսակցության դյուլությանը: «Առաջ, — գրում էր Լենինը, — մեր կուսակցությունը ձևականորեն կազմակերպված ամբողջություն չէր, այլ սոսկ մասնավոր խմբերի

¹ Համկ(բ) XV համագումարի սղադր. հաշվ., էջ 366, Կուսհրատ, 1935 թ.:

¹ Ստալին, Լենինիզմի հարցերը, էջ 87—88:

² Լենին, Սոցիալիզմ և պատերազմ, Յերկ., հ. XVIII, էջ 219:

գումար, ուստի և այլ հարաբերություններ այդ խմբերի միջև, բացի դադարաբաշխող ներդրությունից, չեն եղել կարող լինել: Այժմ մենք դարձանք կազմակերպված կուսակցություն»¹: Այդ մոմենտից սկսած բոլշևիկների կուսակցությունը հանդես ե գալիս վորպես ինքնուրույն ուժ, չնայած ձևականորեն դեռ մի շարք տարիների ընթացքում մնում է ՌՄԴԲԿ ընդհանուր դրոշի ներքո: «Բոլշևիկները, վորպես քաղաքական մտքի հոսանք և վորպես քաղաքական կուսակցություն, գոյություն ունի 1903 թվականից»²: Կուսակցության կյանքում հետագայում մոմենտներ են յեղել, յերբ նա փորձեր ե արել միասնական ճակատ սահմանել մենչևիկների հետևից զնացող բանվորների հետ, և հանուն այդ բանի համաձայնել ե մենչևիկյան կազմակերպությունների հետ նույնիսկ ժամանակավոր միավորումներ կազմել, ինչպես այդ յեղել ե, որինակ, ՌՄԴԲԿ IV Միավորիչ համագումարում 1906 թ.: Սակայն II համագումարից սկսած, 1903 թվից սկսած, մարքսիզմի հեղափոխական թևը, լենինյանների թևը, ամբողջ միջազգային բանվորական շարժման մեջ ինքնուրույն կուսակցության, բոլշևիկների կուսակցության նշանակություն ե ձևաբերում, թեև վերջնականապես բոլշևիկներն այդ անշատումը ձևակերպեցին միայն 1912 թ., Պրագայի VI համակուսակցական կոնֆերենցիայում: Բոլշևիկները սլաշտպանում են յրենց վորոշակի կազմակերպական գիծը: Բոլշևիկները մշակում են յրենց բոլշևիկյան տակտիկան, ձևակերպում են այն նախ կուսակցության II համագումարում, իսկ ապա սովեյի ճշտորոշում են այն կուսակցության III համագումարում՝ 1905 թվին:

Յերկրորդ համագումարը կուսակցությանը տվեց ծրագիր, կանոնադրություն և վորոշումներ պրոլետարիատի հեղափոխական պայքարի ամենից ավելի կարևոր հարցերի շուրջը: II համագումարում 1903 թ. տեղի յե ունենում կուսակցության գաղափարական ամբողջ բազաթի առաջին մեծ ստուգատեսը, աեղի յե ունենում հիմնական ուժերի դասավորումը ՌՄԴԲԿ մեջ. մի կողմից՝ բոլշևիկները, մյուս կողմից՝ մենչևիկները: Տրոցկին II համագումարում տիպիկ մենչևիկ եր, պրոլետարական կենտրոնացած կուսակցության և հեղափոխական քաղաքականության թըշնամի:

¹ Լենին, Մի քայլ առաջ, յերկու քայլ հետ, Յերկ., հ. VI, հայ. հրատ., էջ 400:

² Լենին, «Զախություն» մանկական հիվանդությունը կոմունիզմի մեջ, հայ. հրատ., էջ 9:

Այն ժամանակ շատերին թվում եր, թե մինչև համագումարը և հենց համագումարում յերևան յեկած տարաձայնությունները եյական չեն: Ծավալվող հեղափոխական դեպքերի դեմ-հանդիման շատերին թվում եր, թե կարելի յե հեշտությամբ հաղթահարել այդ տարաձայնությունները, վոր նրանք խորը չեն: Սակայն ներկուսակցական կյանքի հետագա զարգացումը ցույց տվեց, վոր դեռ «Искра»-յի խմբագրության մեջ սկսված տարաձայնությունները խորացան և յրենց արտացոլումը գտան կուսակցության ներսում տեղի ունեցած հետագա սուր պայքարում և II համագումարում հանգեցին յերկու կուսակցությունների գոյացման:

Պառակտումը II համագումարում խոշոր միջազգային նշանակություն ուներ: Ի սլաշտպանություն մենչևիկների ոպորտունիստական դիրքի հանդես յեկան II Ինտերնացիոնալի լիդերները: Ի սլաշտպանություն կուսակցության և կուսակցականության Լենինը, բոլշևիկները պայքար եյին մղում թե՛ ուսանական և թե՛ միջազգային ոպորտունիզմի դեմ: II համագումարում հիմնական ծրագրային, տակտիկական ու կազմակերպական հարցերի, ինչպես, որինակ, պրոլետարիատի հեղեմոնիայի, պրոլետարիատի դեկտատուրայի, հեղափոխության մեջ գյուղացիության ունեցած դերի, լիբերալ բուրժուազիային ցույց տալիք վերաբերմունքի, կուսակցության կանոնադրության առաջին պարագրաֆի շուրջը տեղի ունեցող պայքարը բացատրում ե համագումարից հետո ծավալվող պայքարը լենինիզմի հետևողական կողմնակիցների և ոպորտունիստների միջև, ոպորտունիստներ, վորոնք մենչևիկներն աղավաղում են մարքսիզմը: Այս պայքարը համագումարից հետո ուժեղացավ և տարաձայնությունները բոլշևիկների ու մենչևիկների միջև սովեյին և ե՛լ ավելի վորոշակի բնույթ ստացան:

Յերկրորդ համագումարը տվեց սոցիալ-դեմոկրատական շարժման զարգացման առաջին այն յերեք շրջանների հանրագումարները, վորոնց մասին գրում եր Լենինը «Ի՞նչ անել» գրքում: Ահա թե ինչու կուսակցության II համագումարի մանրամասն ուսումնասիրությունն առանձնապես անհրաժեշտ ե յուրաքանչյուրի համար, ով կամենում ե հիմնավորապես ծանոթանալ բոլշևիկների կուսակցության պատմությանը: Կուսակցության II համագումարի գլխավոր խնդիրն ե յեղել «իսկական կուսակցություն ստեղծելն այն սկզբունքային ու կազմակերպական հիմունքներով, վոր

րոնք առաջադրվել ու մշակվել են «Искра»-յի կողմից¹: Ռուսաստանի ներսում «Искра»-ն պայքարում էր ուղորտունիստների դեմ, միավորում էր կուսակցական կոմիտեների ու խմբերի մեծամասնությունը: «Искра»-յի հսկայական գաղափարական ու կազմակերպական դերն ամրապնդվեց «Искра»-յին հարող՝ ՌՍԴԲԿ բաժան-բաժան յեղած կազմակերպությունների միավորմամբ մի միասնական կուսակցության մեջ և բոլշևիկների կուսակցության կազմավորման մեջ: «Պրոլետարիատը, — գրում էր Լենինը, — այլ զենք չունի իշխանություն համար մղվող պայքարում, բացի կազմակերպությունից»²:

* * *

Յերկրորդ համադումարից հետո մենշևիկները նողկալի ֆրակցիոն պայքար ծավալեցին ընդդեմ կուսակցության և համագումարի վորոշումների: 1903 թ. սեպտեմբերի կեսերին Ժընև-վում 17 մենշևիկների անլեգալ խորհրդակցության մեջ ընտրվեց մի «մենշևիկյան կենտրոն»՝ Մարտովի, Տրոցկու և Ալսևրոդի անդամակցությամբ, վորի խնդիրն էր կուսակցական աշխատանքը կազմավորելը: Ռուսաստանի կուսակցական կազմակերպություններում պաշտպան չունենալով, մենշևիկներն իրենց բոլոր ուժերը մորիլիցայի յենթարկեցին եմիգրացիայում և 1903 թ. հոկտեմբերի վերջին Արտասահմանյան լիգայի II համադումարում ջանում էին ռեվանշ տանել ՌՍԴԲԿ II համադումարում կրած պարտության համար: Արտասահմանյան լիգայի համադումարից հետո, 1903 թ. հոկտեմբերի 1-ին Պլեխանովը, վորը ՌՍԴԲԿ II համադումարում պաշտպանում էր Լենինին, չուռ է դալիս դեպի մենշևիկները և հայտարարում, «թե ավելի լավ է անձնասպանություն գործել, քան կրակել յուրայինների վրա», թե «պետք է զիջել սկանդալ անող կանանց»: Լենինը Պլեխանովին զգուշացնում է, վոր մարտովականներին արված ամեն տեսակի զիջումները կուսակցությանը վնաս կհասցնեն: Լենինը 1903 թ. նոյեմբերի 1-ին գրում է Պլեխանովին. «Յես խորագույն կերպով համոզված եմ, վոր զիջումները ներկա մոմենտում ամենահուսահատական քայլ է, վորը տանում է դեպի վորթորիկ և խռովություն ավելի վստահ կերպով, քան պատերազմը մարտովականների դեմ»:

¹ Լենին, Մի քայլ առաջ, յերկու քայլ հետ, Յերկ. հ. VI, էջ 214—215:

² Նույն տեղում, էջ 456:

Պլեխանովը դնում է «յուրայինների» մոտ և միանձնաբար «Искра»-յի խմբագրության մեջ կոոպտացիայի յենթարկում համադումարի կողմից չընտրված նախկին խմբագիրներին: «Искра» № 52-ը խմբագրվում է Պլեխանովի կողմից, և № 53-ից «Искра»-ն դառնում է նոր, մենշևիկյան: Լենինը հեռանում է «Искра»-յի խմբագրությունից:

Պլեխանովի դավաճանությունից հետո Լենինը Կի-ի անդամներին առաջարկում է ավելի ամուր կերպով խիսել կազմավորել ներին, սակայն Կի-ի ներսում կային հաշտվողականներ, վորոնք ոգնում էին մենշևիկներին պայքարելու կուսակցության և կուսակցականության դեմ: Ներկուսակցական պայքարը սրվում է: Լենինն իր առջև խնդիր է դնում ամրացնել բոլշևիկների ազդեցությունը տեղական կուսակցական կազմակերպություններում և նախապատրաստել կուսակցության նոր, III համադումարի հրավիրումը:

ՌՍԴԲԿ II համադումարի աշխատանքների ժամանակ Ստալինը գտնվում էր աքսորում, վորտեղ և նամակ ստացավ Լենինից: Լենինի նամակը «տալիս էր մեր կուսակցության պրակտիկայի համարձակ, անվախ քննադատությունը և մոտակա ժամանակաշրջանի համար կուսակցության աշխատանքի ամբողջ պլանի հիմնալի պարզ ու համառոտ շարադրումը»: 1904 թ. հունվարին ընկեր Ստալինն աքսորից փախչում է Անդրկովկաս և կանգնում է բոլշևիկյան պայքարի գլուխ հանուն կուսակցության, հանուն III համադումարի գումարման:

Տեղերում ծավալվեց պայքար ընդդեմ մենշևիկների և հաշտվողականների՝ հանուն կուսակցության, սկսվեց III համադումար հրավիրելու նախապատրաստությունը: Այդ պայքարում կոմիվում էին Լենինյանների, բոլշևիկների շարքերը:

Այն ժամանակ, յերբ կուսակցության բոլոր կենտրոնական հիմնարկները—կուսակցության Ոորհուրդը, Կենտրոնական յորգանը և Կենտրոնական կոմիտեն—մենշևիկների ձեռքում գտնվեցին, Լենինը յեռուն գործունեյություն ծավալեց կուսակցությանը նվիրված բոլշևիկներին համախմբելու համար: 1904 թ. մայիսին Լենինը հրապարակեց «Մի քայլ առաջ, յերկու քայլ հետ (ձգնաժամը մեր կուսակցության մեջ)» գիրքը, վորի մեջ տվեց II համադումարի աշխատանքների և մենշևիկների հետահամագումարյան կազմավորելի գործունեյության մանրամասն վերլուծությունը: Լենինը մատնանշում էր, վոր համադումարում և հա-

և ինտերնացիոնալում ընտրել ինքնուրույն հեղափոխական մարքսիստական գիծ և պառակտվել ոպորտունիստներից միջադպիշն մասշտաբով: Հետագայում Լենինը գրում էր, Վոր «II ինտերնացիոնալի դարձալը մեզի սոցիալիստական կուսակցությունների տիպարն այն կուսակցությունն էր, Վորն իր շարքերում ոպորտունիզմ էր հանդուրժում»¹:

Ոպորտունիստներից խզվելու, պառակտվելու՝ Լենինի այս գիծը առաջացնում է պայքար նրա դեմ II ինտերնացիոնալի բոլոր ոպորտունիստների կողմից: II ինտերնացիոնալի ղեկավարությունը Կառլ Կառլսոնի գլխավորությամբ ՌՄԴԲԿ պառակտման հարցում միահամուռ կերպով կանգնեց մենշևիկների կողմը: Բուլգարիկները միջադպիշն ասպարեղում մնացին մենակ՝ չըջապատված ոպորտունիստների թշնամությամբ ու ատելությամբ: II ինտերնացիոնալի կուսակցությունների լրագրերն ու ժուռնալները տպագրում էին հոգվածներ, Վորոնք մենշևիկյան լուսարանություն էին տալիս ՌՄԴԲԿ մեջ յեղած գործերի դրությանը: Գերմանական սոցիալ-դեմոկրատիայի «Neue Zeit» թերթիական որդանը, Վորը խմբագրում էր Կառլսոնի, հրաժարվեց ղեկավարել Լենինի և ուրիշ բուլգարիկների հոգվածները, Վորոնք պարզապես էին բուլգարիկների և մենշևիկների միջև յեղած տարաձայնությունների ելությունը և հիմնավորում էին հեղափոխական մարքսիզմի տեսակետը: Կառլսոնի ուղղակի դուրս յեկավ բուլգարիկների դեմ: Պառակտումը ՌՄԴԲԿ մեջ նշանակում է ոպորտունիստական և հեղափոխական ուղղությունների վճռական սահմանադատման շարունակություն բանվորական շարժման մեջ, բուլգարիզմի և մենշևիզմի միջև: Այդ պառակտումը նշանակում էր յերկու տարբեր իդեոլոգիաների և յերկու ֆառաֆականուբյունների ընդհարում—բանվոր դասակարգի և մանր բուրժուազիայի, Վորը հանդես էր գալիս Վորպես բուրժուազիայի ազենտուրա: Ռենեգատ Կառլսոնի, ՌՄԶՄ ամենավոխերիմ թըշնամին, պառակտումն այն ժամանակ պատկերում էր լոկ Վորպես յերկրորդական կարգի տարամիտում կազմակերպական հարցի առթիվ: «Հասարակական կարծիք» II ինտերնացիոնալում ստեղծում էին նրան մոտիկ մենշևիկները՝ Մարտովը, Պլեխանովը, Տրոցկին, Ակսելրոդը: Այդ պատճառով էլ Կառլսոնի կրկնում էր մենշևիկյան-սոցիալիստական զրպարտանքն այն մասին,

Վոր ՌՄԴԲԿ մեջ պառակտման պատճառն իր թե անձնական դժտություններն են, բուլգարիկների, առաջին հերթին Լենինի աղանդավորական անհատությունը: Կառլսոնի արտահայտվեց հոգուտ կանոնադրության առաջին կետի Մարտովի ձևակերպման և բուլգարացի, Վոր II համագումարը Ակսելրոդին, Ջասուրիչին և Ստրովերին «Искра»-ի խմբագրության կազմի մեջ չի մտցրել:

Կառլսոնի հետևից բուլգարիկների դեմ դուրս յեկան նաև գերմանական ձախ սոցիալ-դեմոկրատները՝ Պարվուսը, Ռոզա Լուքսեմբուրգը և ուրիշները: Ռոզա Լուքսեմբուրգը «Neue Zeit»-ում և մենշևիկյան «Искра»-յում ընդարձակ հոգված գետեղեց, Վորի մեջ մենշևիկյան կազմակերպական սկզբունքներին ծավալուն հիմնավորում տվեց, վերցնելով դրանք իր պաշտպանության տակ: Լիովին համաձայն Տրոցկուն և Ակսելրոդին՝ նա հարձակվում էր բուլգարիկների վրա, մեղադրելով նրանց «գերցենտրալիզմի» մեջ, այն բանի մեջ, Վոր իր նրանք փորձում են կուսակցությունը կառուցել վո՛չ թե պրոլետարական մեթոդներով, այլ յակոբինների (Ֆրանսական բուրժուական հեղափոխության ժամանակվա մանր-բուրժուական հեղափոխականների) և Բլանկիի հետևորդ զավադիր-հեղափոխականների մեթոդներով:

1904 թ. սեպտեմբերին Լենինը հատուկ հոգված գրեց—«Մի քայլ առաջ, յերկու քայլ հետ», Վորը նվիրված էր Ռոզա Լուքսեմբուրգի կողմից գետի ուսական սոցիալ-դեմոկրատիայի պառակտումն ունեցած վերաբերմունքի քննադատությանը և Ռոզա Լուքսեմբուրգի կողմից մենշևիկներին պաշտպանելուն: Լենինը մի հոգված գրեց «Neue Zeit»-ի համար: Բայց Կառլսոնի, Վորը պաշտպանում էր մենշևիկներին, հրաժարվեց այդ հոգվածը տպագրելուց: Այդ հոգվածն առաջին անգամ տպագրվեց միայն XV «Լենինյան ժողովածվում»:

Լենինն ընդգծում է, Վոր ՌՄԴԲԿ մեջ յեղած դրությունը գնահատելիս «Ռ. Լուքսեմբուրգի տեսադաշտից ամբողջովին դուրս է ընկել մեր կուսակցության տարբեր ուղղությունների փաստական անալիզը»¹: Լենինը մանրամասնորեն կանգ է առնում հեղափոխական մարքսիզմի յեռամյա պայքարի վրա «ընդդեմ կուսակցության ոպորտունիստական թևի»²: Լենինն ընդգծում է, Վոր II համագումարում կուսակցության պառակտումը

¹ Լենին, Իսկ հետո՝ Ինչ, Յերկ., հ. XVIII, էջ 86:

¹ Լենին, Մի քայլ առաջ, յերկու քայլ հետ, Յերկ., հ. XXX, էջ 90—91:
² Նույն տեղում, էջ 93:

«Հանդիսանում եւ լուծիւր կուսակցութեան՝ պրոլետարական-հեղա-
փոխական եւ ինտելիգենտական-ոպորտունիստական թեւերի բա-
ժանվելու հին վարիանտը: Դա փաստ եւ, վորը չի կարելի չըր-
ջանցել վոչ մի բացատրութեամբ, վոչ մի ծաղրածանակով»¹:
«Մի քայլ առաջ, յերկու քայլ հետ» համանուն աշխատութեան
մէջ, վորը հրատարակիւց ուսանեան լեզուով, Լենինը մանրամաս-
նորեն վերլուծեց ուսական եւ դերմանական մենչեիկներէի առա-
ջադրած մեղադրանքները, վորոնք բոլշեիկներին մեղադրում ե-
լին սրտակտման մէջ, յակորինականութեան մէջ եւ այլն, ընդ-
դէմը ուսական մենչեիկներէի դադարաւական ազդակցութեանը
միջազգային ոպորտունիզմի հետ:

«Բացարձակապէս վոչինչ,—գրում եր Լենինը,—բացի ապոր-
տունիզմից, չեն արտահայտում այդ «սոսկալի խոսքերը»—յա-
կարինականութիւն եւ այլն: Այն յակորինը, վոր անխղճիորեն
կապւած ե իր դասակարգային շահերը գիտակցող պրոլետարիա-
տի կազմակերպութեան հետ, դա հենց հեղափոխական սոցիալ-
դեմոկրատն ե: Այն ժիրոնդիստը, վորը պրոֆետներէի, դիմա-
պիսաններէի կարոտն ե քաշում, վախենում ե պրոլետարիատի դիկ-
տատուրայից, հառաչում ե դեմոկրատական պահանջներէ բացար-
ձակ արժեքի մասին, դա հենց ոպորտունիստն ե: Հենց միայն
ոպորտունիստները կարող են ներկայութեան ել վտանդ տեսնել դա-
մադրական կազմակերպութեաններէ մէջ, յերը գրականութեան
մէջ հազարավոր անդամներ հերքւած ե քաղաքական պայքարը
մինչեւ դադարեցութեան աստիճան նեղացնելու միտքը, հերքւած
ե վատարկւած ե վաղուց կշանքի կողմից, յերը քաղաքական մաս-
նայական ազդեցութեայի կարգինալ կարեւորութեանը պարզւած ե
ե ծամծմւած սիրտ խառնելու չափ: Դադարեցութեան, բլանկիզմի
հանդեպ յերեւան բերվող յերկյուղի իրական հիմքը վոչ թե պորձ-
նական շարժման յերեւան յեկող այս կամ այն գիծն ե (ինչպէս
վաղուց ե շուտ ջանում ե ցույց տալ Բերնշտայնը ե Լին.), այլ
բուրժուական այն ինտելիգենտի ժիրոնդիստական յերկշտու-
թեանը, վորի հոգեբանութեանն այնպէս հաճախ դրսևորվում ե
ժամանակակից սոցիալ-դեմոկրատներէ մէջ: Չկա ամէլի կոմի-
կական բան, քան նոր «Искра»-յի նոր խումբ ասելու այդ՝ «ճիշդը
(վոր իր ժամանակին հարյուրավոր անդամներ ասելու ե)՝ վորպէս
նախազգուշացում քառասնական ե վաթսուսական թվականներէ

Փրանսական հեղափոխական-դաւադիւրներէ տակտիկայից...»²:

Հետագա պայքարի ամբողջ պատմութեանը ցույց տվեց, վոր
խեղապէս նոր իրադրութեան մէջ, հեղափոխական պայքարի
միանգամայն այլ պայմաններում բոլշեիկները ներկայացնում ե-
լին պրոլետարական յակորինի տիպար, այսինքն՝ մի հեղափոխա-
կանի, վորը կապւած ե պրոլետարիատի կազմակերպութեան
հետ, գիտակցում ե իր դասակարգային շահերը, իսկ մենչեիկ-
ները ներկայացնում ելին ժիրոնդիստի տիպար՝ մանր-բուրժուա-
կան հեղափոխականի, վորը հեռու յե ե խորթ պրոլետարիատին,
ե վորը պաշտպանում ե բուրժուապիայի շահերը:

Մենչեիկները վորձ արին ուղղակի, պաշտոնապէս II Ինտեր-
նացիոնալին ստիպել իրենց ողտին արտահայտելու: Նրանք դի-
մեցին Ավգուստ Բերելին, վորն այն ժամանակ բանվորական
մասսաներէ ե դերմանական սոցիալ-դեմոկրատիայի ժողովրդա-
մասսաներէ ե դերմանական սոցիալ-դեմոկրատիայի ժողովրդա-
կանութեան վայելող առաջնորդն եր, վոր նա կազմակերպի «միջ-
նորդ դատարան»: Բերելը բոլշեիկներին ե մենչեիկներին հաշ-
տեցնելու ցանկութեան դիմակի տակ մեղադրանքներ առաջադրեց
Լենինին: Նա առաջարկեց «միջնորդ դատարան» կազմակերպել
բոլշեիկներէ ու մենչեիկներէ միջև յեղած վեճերը լուծելու հա-
մար: Լենինը չեր կարող թույլ տալ, վոր բոլշեիկներէ ու մեն-
չեիկներէ միջև յեղած սկզբունքային տարաձայնութեանները,
սկզբունքային պայքարը միջնորդային ձևով քննութեան առնելին
II Ինտերնացիոնալում: Լենինը, բոլշեիկները խստորեն մերժեցին
այդ «միջնորդ դատարանը», մատնանշելով, վոր միայն ուսա-
այդ «միջնորդ դատարան» կուսակցական համադրումն ե ի-
կան սոցիալ-դեմոկրատներէ կուսակցական համադրումն ե ի-
կան սոցիալ-դեմոկրատներէի խիստ պատասխան տվեց II
ըավասու լուծելու այդ վեճը: Լենինը խիստ պատասխան տվեց II
Ինտերնացիոնալի ոպորտունիստներին: Թեև Պրեսանովը պահանջ
հայտնեց, վոր ՌՄԴԿ միակ ներկայացուցիչը II Ինտերնացիոնա-
լում ինքը լինի, սակայն Լենինը հասալ այն բանին, վոր բոլ-
շեիկները ինքնուրույն ներկայացուցչութեան ձևը բերեն, ե
1904 թ. Ամստերդամում տեղի ունեցած II Ինտերնացիոնալի
կոնդրեսում բոլշեիկյան կուսակցութեան ներկայացուցիչներն
ելին յերկու բոլշեիկներ՝ Լյադովը ե Կրասնիկովը: Այդ պատվի-
րակութեանը հրատարակեց ու տարածեց Լենինի կողմից խմբա-
դրված մի հաշվետւութեան, վորի մէջ բոլշեիկյան դնահատա-

¹ Լենին, Մի քայլ առաջ, յերկու քայլ հետ, Յերկ., հ. XXX, էջ 94:

² Լենին, Մի քայլ առաջ, յերկու քայլ հետ, Յերկ., հ. VI, հայ. հրատ.,
էջ 418—419:

կան եր տրվում ամբողջ անցյալ հեղափոխական աշխատանքին և ՌՍԴԲԿ II համագումարում տեղի ունեցած պառակտման ելությանը:

Այսպիսով, արդեն 1904 թ. II Ինտերնացիոնալի միջազգային կոնգրեսում բուլղարիայի կուսակցությունը վոչ միայն փաստորեն, այլև ձևականորեն իրեն վորպես ինքնուրույն կուսակցություն հակադրեց ռուսական և միջազգային ուղորտունիզմին:

Բուլղարիայի հետհամագումարյան ամբողջ պայքարը հանուն նոր տիպի կուսակցությունից ակնառու կերպով ցույց տվեց, վոր ռուսաստանյան սոցիալ-դեմոկրատիայի պառակտումը II համագումարում նշանակում էր պառակտման գլխի միջազգային բանվորական շարժման մեջ յեղած ուղորտունիզմի հետ:

* *

Լենինի ամբողջ պայքարը մինչև կուսակցության II համագումարը, բուն իսկ համագումարում և հետհամագումարյան ժամանակաշրջանում խորը սկզբունքայնություն, հեղափոխական մարքսիզմից ամեն տեսակի թեքումների դեմ անհատական պայքարի մի նմուշ է:

Ընկեր Ստալինը գրում էր. «Ինչո՞վ դերազանցություն ձեռք բերեց այն ժամանակ կուսակցության բուլղարիայի մասը, ինչո՞վ նա նվաճեց կուսակցության մեծամասնություն համակրությունը: Նրանով, վոր նա չէր կոծկում սկզբունքային տարաձայնությունները և պայքարում էր այդ տարաձայնությունները վերացնելու համար՝ մենչևիկներին մեկուսացնելու ճանապարհով»¹:

Յերեսուն հինգ տարի յե անցել ՌՍԴԲԿ II համագումարից հետո: Յերեք հեղափոխություններում, իսկ ասպա պրոլետարական դիկտատուրայի 20 տարվա ժամանակաշրջանում ամենախոր, հանրակողմանի ստուգման յենթարկվեցին բուլղարիայի սկզբունքները: Լենինի—Ստալինի ուսմունքը կուսակցության մասին, վորպես բանվոր դասակարգի առաջավոր, կազմակերպված ջուկատի, վորպես պրոլետարիատի գլխավոր, հիմնական կազմակերպության, վորը կառուցված է հեղափոխական մարքսիզմ-լենինիզմի գրանիտի հիմքի վրա, այդ ուսմունքը դարձել է ամբողջ աշխարհի միլիոնավոր առաջավոր բանվորների ուսմունք:

Լենինի և Ստալինի ստեղծած՝ բուլղարիայի կուսակցությունը

¹ Ստալին, «Ուղղիցիայի մասին» ժող., էջ 441:

III Կոմունիստական Ինտերնացիոնալի բոլոր կուսակցությունների համար մի նմուշ դարձավ: Իսկ նրանք, ովքեր պայքարում էին Լենինի դեմ՝ մենչևիկները, տրոցկիստները և բուխարինական—ուկրվյան ռենգատները, դարձան Փաշիստների ուղղակի դրժակալություն, դաշնակիցներ ու կամակատարներ:

Բուլղարիայի ծրագրերը, ստրատեգիան, տակտիկան և կազմակերպական սկզբունքները մի նմուշ են հանդիսանում միջազգային պրոլետարիատի համար, Կոմունիստական Ինտերնացիոնալի համար:

Բանվորական շարժման մեջ հաղթեցին բուլղարիայի կազմակերպական սկզբունքները, բուլղարիայի տակտիկան ու ստրատեգիան վոչ միայն մեր յերկրում: Ուրիշ յերկրների բանվոր դասակարգի մեծագույն դժվարությունները կայանում էին նրանում, վոր նա իր պայքարի վճռական մոմենտներում բուլղարիայի կուսակցություն չունեց, վոր շատ դաժան պարտությունների և կորուստների գնով է նա յուրացնում իր կուսակցությունը բուլղարիայի յենթարկելու անհրաժեշտությունը: Սակայն բանվոր դասակարգը յուրացրեց այն արդեն մի շարք յերկրներում՝ Ֆրանսիայում, Իսպանիայում, Ջինաստանում: Նա կյուրացնի այն ամեն տեղ, վորովհետև բուլղարիայի, Լենինի—Ստալինի ուսմունքը միակ ճիշտ, հեղափոխական թեորիան ու տակտիկան են, վորոնք ապահովեցին սոցիալիզմի վերջնական և անդարձ հաղթությունը աշխարհի մեկ վեցերորդ մասում և կապահովեն սոցիալիստական հեղափոխության հաղթանակն ամբողջ աշխարհում:

Մարքսիզմ-լենինիզմի մեծ դրոշի ներքո բանվոր դասակարգը կհաղթանակի ամբողջ աշխարհում:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

	Եջ
Բանվորական շարժումը Ռուսաստանում XX դարի սկզբներին . . .	3
Լենինյան «Искра»-յի պայքարը հանուն կուսակցության	7
Տարաձայնություններ ծրագրային հարցերի շուրջը «Искра»-յի խմբա- ղրության ներսում	16
ՌՄԴԲԿ յերկրորդ համագումարը	26
ՌՄԴԲԿ II համագումարում տեղի ունեցած պառակտման միջազգային նշանակությունը	36

Եջ
15

տող
14 չ.

Վ. Բ. Ի. Գ. Ա. Խ.
տպված է
1904 թ.

պետք է լինի
1903 թ.

Քարզմ. Ռ. Վարդապետյան

Խմբ. Վ. Փինաշյան

Տեխն. խմբ. Ս. Խաչատրյան

Սրբագրիչ Հ. Մանվելյան

Կոնտրոլ սրբ. Ա. Տ.-Մկրտչյան

Դրամավիճակի լիազոր № 3319, հրատ. № 597,

Պատվեր № 129, տիրած 10,000

Հանձնվել է արտադրության 8/VIII 1938 թ.

Ստորագրվել է տպագրելու 27/VIII 1928 թ.

Դիմել 50 կ.

Պետհրատ—Քաղաքական գրականության հրատարակչության
սպարան, Ցերեան, Ալավերդյան № 65

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0977617

23 СЕН. 1938

ԳԻՆԸ 50 Կ.

459

11

28538

ЕМ. ЯРОСЛАВСКИЙ

К 35-ЛЕТИЮ

II СЪЕЗДА РСДРП

Армгиз — Издательство полит. литературы
Ереван, 1938